

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Bc. Jan Vostrčil

**Přímo volený prezident jako plebiscitární prvek v české politickém
systému – teoretická perspektiva**

**The popularly elected president as a plebiscitarian element in the
Czech political system – a theoretical perspective**

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Makově, dne 7. Května 2019

Jan Vostrčil

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat vedoucímu moji diplomové práce, Mgr. Janu Bíbovi, Ph.D., za vedení, podnětné rady a odborné připomínky. Dále bych chtěl poděkovat mé rodině za trpělivost a podporu při psaní mé práce.

Abstrakt:

Diplomová práce se bude zabývat zkoumáním pozice přímo voleného prezidenta skrze plebiscitární přístup k demokracii. Tento přístup vychází z představy, že současná demokracie založená na hlasu lidu se v očích teoretiků plebiscitarismu stává nebezpečnou fikcí. Svá tvrzení podpírají několika trendy, mj. zvyšujícím se významem masových sdělovacích prostředků či personalizací politiky samotné, které výrazně omezují možnosti běžných občanů se podílet na politických rozhodnutích. Česká republika v tomto není výjimkou a zavedení přímé volby prezidenta je možné považovat pouze za nejviditelnější následek těchto trendů. Přes často negativní konotace spojené s pojmem plebiscitarismu v minulosti, tak při určitých modifikacích provedených Jeffrey Greenem a dalšími současnými politickými teoretiky plebiscitární demokracie, je možné o něm uvažovat jako o nejvhodnějším prostředku, jak kontrolovat činnost politiků, tedy i přímo voleného prezidenta.

Hlavním cílem diplomové práce je popsat několik teoretických přístupů, které se zabývají plebiscitární demokracií jako možnou alternativou k řešení problémů soudobých demokracií. Tyto apely k „jinému smyslu/smyslům“ jsou doplněny teorií politické performance, která pomáhá poodhalovat napětí uvnitř teorie plebiscitární demokracie samotné, kdy na jedné straně se snaží o „stabilizaci“ politického režimu, avšak pro svoje fungování v mezích demokracie potřebuje zapojení lidu do politického jednání. Lid se stává spíše obecnstvem, avšak stále majícím prostředky, jak ukázat souhlas či souhlas, což může nabourávat stabilizační snahy politických aktérů.

Klíčová slova:

Carl Schmitt, lid, Max Weber, okulární demokracie, plebiscitární demokracie, politická performance, přímo volený prezident, vůdcovská demokracie

Abstract:

The diploma thesis will deal with examining the position of a directly elected president through a plebiscitary approach to the democracy. This approach is based on the idea that contemporary democracy based on vocal power of the people becomes a dangerous fiction in eyes of the theorists of plebiscitarianism. Their statements are supported by several trends, among other things, the increasing importance of mass media, or the personalization of politics itself, that significantly reduce means ordinary citizens to participate in political decisions. The Czech Republic is no exception and the introduction of the popular election of the president can be considered as the most visible outcome of these trends. Despite the often negative connotations associated with the notion of plebiscitarianism in the past, as well as with certain modifications provided by Jeffrey Green and other contemporary political theorists of plebiscitary democracy, it can be considered as a the most suitable mean of controlling the activities of politicians, even the popularly elected president.

The main goal of my diploma thesis is to describe a several theoretical approaches that deal with a plebiscitary democracy as possible alternative to solving issues related to contemporary democracies. These appeals to „the other sense(s)“ are appended by the theory of political performance that can uncover tension within a plebiscitary theory itself. We can see an afford to stabilise the political regime but there is also a necessity of involving of the people in political actions for proper democratic functioning. Of course, the people becomes rather an audience but still has some means of power how to show an disagree or a agree. This can undermine a stabilising afford of political actors.

Key words:

Carl Schmitt, people, Max Weber, ocular democracy, plebiscitary democracy, political performance, popularly elected president, leader democracy

OBSAH:

1. Úvod	7
2. Vůdcovská demokracie Maxe Webera	9
2.1. „Raný“ vývoj vůdcovské demokracie	9
2.2. „Pozdní“ vývoj vůdcovské demokracie	12
2.3. Přímou volený prezident	13
3. Aktualizace vůdcovské demokracie v pojetí Jana Pakulského a Andráse Körösiho ..	14
3.1. Proměna reálných podmínek politiky	14
3.1.1. Hnací motory změny	15
3.2. Vůdcovská demokracie a politická reprezentace	19
4. Plebiscitární demokracie Carla Schmitta	22
4.1. Parlamentarismus jako nepřítel politična a demokracie	22
4.1.1. Právní stát (<i>Rechtsstaat</i>) vs. suverénní moc	23
4.2. Suverén překračující ústavní meze	24
4.2.1. Stejnost a reprezentace – předpoklady demokracie	25
4.3. Lid vládnoucí nebo ovládaný	26
4.3.1. Přímou volený prezident.....	29
4.4. „Suverén na scéně“	30
5. „Americká cesta“ k plebiscitarismu Eric Posnera a Adrian Vermeuleho	33
5.1. „Soumrak madisonovské republiky“	33
5.2. Veřejné mínění jako politický dohled	35
5.3. Prevence před dikaturou	38
6. Okulární demokracie Jeffreyho Greena	39
6.1. Okulární model demokracie	41
6.1.1. Lidu „na očích“	42
6.2. „Chléb a hry“	45
6.3. Hodnoty ospravedlňující okulární demokracii	47
7. Politická performance	49
7.1. Protichůdné gramatiky	50
7.2. Politická performance a obecnost	52
8. Závěr.....	53
9. Literatura	56

1. Úvod

Jak již je zřejmé z názvu práce samotné, tak tato diplomová práce se bude zabývat teoriemi plebiscitární demokracie. Toto téma jsem si vybral z více důvodů, které jsou však vzájemně propojené. Na obecnější úrovni je možné říci, že dochází ke krizi zastupitelské demokracie, kdy hlas lidu ztrácí na své síle. Tuto krizi je možné v politické rovině dokumentovat postupnou stagnací významu politických stran, kdy se snižuje počet členů politických stran a zároveň dochází k marketingové orientaci na vůdce strany, případně na jednoho vybraného kandidáta. Následkem toho dochází k rozpadu pevnější strukturalizace stranického systému, kdy se v něm stále vyskytují strany či častěji „hnutí jednoho muže“. To je spojené ve společenské rovině s „oligarchizací“ politiky, kdy zejména prohlubující se ekonomické rozdíly mezi politicko - ekonomickými elitami a lidem na straně druhé výrazně omezují možnost běžných občanů účinně se podílet na výkonu politické moci, jak předpokládá zastupitelská demokracie v její masové podobě. Skutečná moc zůstává v rukou úzké skupiny oligarchických elit s privilegovaným přístupem k institucím politického rozhodování. Dalším význačným faktorem je rozvoj moderních masových médií, které umožňují fakticky nepřetržité pokrytí všech událostí. Navíc to i pozměňuje možnosti politických aktérů v oblasti jejich sebereprezentace svým voličům.

Tyto trendy se nevyhýbají ani České republice, kde je možné je vidět snad ještě v koncentrovanější podobě. Zavedení přímé volby prezidenta lze považovat za jeden z nejvýznamnějších znaků tohoto vývoje. Samotný průběh volební kampaně či nominace kandidátů jenom potvrzují zvýšenou roli médií a na druhé straně i zásadní změny v politické aréně, zejména faktickou neschopnost politických stran vygenerovat svého kandidáta. Přímou volený prezident navíc vnáší do českého politického systému novou dynamiku, která ve spojení s již tak silnou tradicí prezidentství ještě zesiluje toto mocenské centrum na úkor dalších institucí. Z těchto všech důvodů lze uvažovat o českém prezidentovi jako o plebiscitárním prvku.

Cílem této práce bude právě představit a popsat několik konceptů plebiscitární demokracie, které lépe pomohou reflektovat a hodnotit pozici přímo voleného prezidenta jako plebiscitárního vůdce. Zároveň tyto koncepty také lépe odpovídají proměněným podmínkám v politice a ve společnosti, tudíž mohou poskytnout i vhodné prostředky pro lepší kontrolu politických aktérů v situaci krize zastupitelské demokracie.

Samotnou strukturu práce je možné rozdělit do dvou tematických celků. První celek tvoří popis plebiscitárních přístupů rozdělených podle větví, které vždy nacházejí svůj původní vzor v některém z klasických výmarských teoretiků plebiscitarismu. Jednu větev je možno nazvat weberovskou, jelikož se odkazují zejména na tvorbu Maxe Webera, znovuobjevitele plebiscitární tradice. Sem lze zařadit Maxe Webera samotného se svojí vůdcovskou demokracií. Na jeho práci v současnosti navazují Jan Pakulski a András Körösi, kteří inovují vůdcovskou demokracii za pomoci Schumpeterova kompetitivního elitismu, skrze který se snaží vyzdvihnout soutěživý aspekt teorie plebiscitární demokracie.

Druhou větev lze pojmenovat jako schmittovskou. Carl Schmitt ve svém díle přímo navazuje na Maxe Webera, avšak jeho teorie plebiscitární demokracie představuje ještě radikálnější teorii plebiscitarismu. Eric Posner a Adrian Vermeule představují dnešní následovníky díla Carla Schmitta. Jejich dílo se zaměřuje na kritiku „madisonovské republiky“ v USA, která podle nich neplní dobře kontrolní funkci a podle nich je vhodnější nahradit ji plebiscitární demokracií schmittovského stříhu se zdůrazněním kontrolní funkce veřejného mínění.

Jeffrey E. Green a jeho okulární demokracie představuje odlišnou teorii zejména v tom, že jako teoretickou základnu používá oba výmarské teoretiky. Jím uvažovaný lid sice většinou zůstává mlčenlivý, avšak Green mu poskytuje takové pravomoce, aby mohl dobře posuzovat záměry a činy politických aktérů.

Poslední kapitola tvoří druhý tematický celek a je věnována tématu politické performance. Tato oblast je dle mého názoru velmi důležitá pro hlubší pochopení vztahu politický aktér – obecnost/lid, jelikož tento vztah je také ústředním pro teorii plebiscitární demokracie. Navíc to umožňuje uchopit tento vztah komplexněji v historickém a sociálním kontextu, který nutně nastavuje určité meze v performativních metodách politických aktérů, a zároveň to i do určité míry omezuje možnosti změny dané gramatiky. Na druhou stranu to však ponechává prostor pro „nabourání“ dominantní gramatiky a tedy i možnost pro určité významové posuny v dané gramatice.

2. Vůdcovská demokracie Maxe Webera

Maxe Webera je možné bez pochyb označit za „otce“ či minimálně za znovuobjevitele plebiscitární tradice v moderní politické teorii. Weber jako jeden z prvních začíná ve svém politickém myšlení používat plebiscitární prvky vládnutí používané ve starověké římské republice. Tento model vládnutí posléze projektuje do poválečného Německa. Jeho zmínky o plebiscitární demokracii jsou tedy spíše komentáři a poznámkami k soudobé německé vnitrostátní politice, kterou se snaží právě tímto způsobem ovlivňovat. On sám toto období považuje za zlomové, protože dochází ke vzniku moderní masové demokracie, kde dochází k setkání racionalizované byrokracie na jedné straně a na straně druhé se do politiky zapojuje činitel masovosti pro něho zosobněný amorfním davem. Tyto dva jevy se v běžném životě projevují ovládnutím mas, skrze byrokracii a v politickém životě je jejich zosobněním masová politická strana založená na ideologickém štěpení. Takové strany typicky zastupují určitý segment společnosti, takže mají velmi širokou členskou základnu, avšak skutečná moc leží v rukou úzké skupiny notáblů či vrcholných stranických představitelů pocházejících ze stranických byrokratických struktur. Tento systém má výrazné sklony k patronáži a paternalismu ze strany notáblů a (iracionální) masy jsou fakticky odstřiženy od možnosti účinně participovat na politických záležitostech.

Weber si je však vědom nutnosti, že masový stát může být ovládán pouze skrze byrokracii, proto přichází se svoji vůdcovskou demokracií, která na jedné straně zachovává pozice byrokracie, ale také vytváří prostor pro politické jednání nezávislé na byrokratizovaném rozhodování.¹ Samotná Weberova představa o vůdcovské demokracii prochází určitým vývojem, kdy v první fázi ponechává Weber více prostoru pro parlament. Později však od tohoto pojetí ustupuje a přesouvá se více k samotnému výběru vůdců jako garantů politicky odpovědného jednání, což nutně vede k ještě většímu posílení plebiscitárních prvků v této teorii.²

2.1. „Raný“ vývoj vůdcovské demokracie

Pokud se nejdříve zaměřím na jeho ranější uvažování o vůdcovské demokracii, tak je možné na začátek říci, že se Weber prvotně snaží poukázat dobovou situaci německé politické

---

¹ WEBER, M. (1994). *Weber: Political Writings* (Cambridge Texts in the History of Political Thought) (P. Lassman, Ed.; R. Speirs, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511841095, s. 146.

² KILKER, E. (1989). Max Weber and Plebiscitarian Democracy: A Critique of the Mommsen Thesis. *International Journal of Politics, Culture & Society*, 2(4), 429 – 465 s. Retrieved from: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&profile=eds>, s. 450.

scény. V ní vidí výrazné dědictví bismarckovské éry, kdy považuje Bismarcka za typ césaristického vládce.³ Tento typ vládnutí nutně neponechává příliš prostoru pro další politiky, kteří by si mohli nárokovat podobnou politickou pozici. To vede k absenci jedinců se schopností být dobrými vůdci a zároveň k potlačení role parlamentu jako prostoru, kde se tyto individuality mají formovat. Jinými slovy lze říci, že kvalita parlamentu jako celku i částí, které ho tvoří, odpovídá tomu, kdo v něm zasedá a co se v něm projednává.⁴ Výsledkem je, že skutečnými vládci nad německou politickou je byrokratická mašinérie, která slepě plní poslání vycházející z její představy o racionálním řízení. Německo postrádá vůdčí politiky, jenž by mohli vydávat rozkazy určující poslání této mašinérie.⁵ Plebiscitární způsob vládnutí je pro něho východiskem z této „slabosti“ politiky. Díky němu je možné vybírat vrcholné představitele státu, kteří mohou ovlivňovat směřování země a být v politicky nadřazené pozici směrem k byrokratickému aparátu. To je také umožněno díky všeobecnému rovnému volebnímu právu umožňujícím zvolit takového člověka, který dostane možnost konat, avšak zároveň si ponese „dar a břemeno“ odpovědnosti. Právě i odpovědnost je jedním z odlišujících rysů politika a úředníka, kdy úředník je pouze vykonavatelem určitých politických rozhodnutí, za které není odpovědný.⁶

K tomu, aby mohl jedinec takto konat, tak se musí stát profesionálním politikem. Jinými slovy musí pro něho být politika náplní života. To nikoliv jenom s ohledem na samotné působení v politice, ale musí být z politiky také živ, tedy pobírat plat za výkon své funkce.⁷ Max Weber tedy považuje masovou demokracii za neslučitelnou s představou o honoračním charakteru politiky.⁸ Profesionální politikové mají mít právo na veřejné dotazování se byrokratického aparátu, což vede k narušení monopolu administrativy na informace a k otvírání možnosti, jak daný politik může aktivně ovlivňovat podobu jednotlivých politik. Taková aktivita navíc spontánně zajišťuje ochranu politických menšin před tyranii většiny odosobněné byrokratické mocí.⁹

---

³ V jeho typologii vůdcovství se tento typ velmi blíží ideálnímu typu charismatického vůdce.

⁴ WEBER. 1994, s. 138 – 145.

⁵ Tamtéž. s. 158 – 165.

⁶ Tamtéž. s. 175. Ve Weberově teorii je nutné chápat odpovědnost takto dvojnásobně, protože pouze odpovědnost umožňuje politikovi, aby mohl prokázat svoje kvality schopného vůdce.

⁷ Tamtéž. s. 190.

⁸ Honorační podoba politiky vychází z představy, že politika je záležitostí úzce vymezené skupiny s určitým sociálním statusem a zajištěným finančním příjmem. Politické funkce jsou pro ně zdrojem veřejné cti a jsou ze samotné podstaty bezplatné.

⁹ KILKER. 1989, s. 448.

Profesionalizace a zmasovění politiky mění podobu politického boje. Dochází ke stále většímu využívání veřejných projevů a stranického tisku. To v konečném důsledku posiluje césaristické a plebiscitární tendence, které jsou s tou transformací politiky nevyhnutelně spojené. Weber považuje demokratizaci a demagogii za dvě strany jedné mince. Politik prokazuje vhodné předpoklady právě v procesu výběru do určité politické funkce, což zdůrazňuje vliv charakteru a charismatu daného politika na úspěch v tomto boji. Fakticky se již nejedná pouze o shromažďování hlasů, ale spíše o proces přiznání důvěry tomu, kdo si žádá tento projev aklamace.¹⁰ Tato proměna může však vést k situaci, kdy přímá lidová volba nositele nejvyššího moci má za následek, že politická moc spočívá na důvěře mas, nikoliv parlamentu.¹¹

Parlament se naopak snaží vyloučit plebiscitární metodu výběru vůdce. Pokud ji nemůže vyloučit, tak Weber připisuje parlamentu úlohu garanta demokracie vůči výše zmíněným tendencím. Parlament má představovat stabilitu; kontrolu vůdcova mocenského postavení; zachování občanských legálních pojištění proti němu; spořádanou formu prokazování politických schopností politiků snažících se získat důvěru mas a v neposlední řadě je prostředkem pro pokojné odstranění césaristického diktátora, který ztratí důvěru mas. I přesto, že Weber se snaží poukazovat na určité kontrolní mechanismy parlamentu, tak připouští, že parlament tahá za kratší konec při srovnání s plebiscitárně volenými politiky.¹²

V konečném důsledku dochází k podřízení se pevně organizovaných stran pověřeným reprezentantům mas. Tito vůdcové však musí nejprve prokázat svoje schopnosti v parlamentní práci. Správný vůdce musí být schopný se podřídit legálním normám politického života, projít procesem „politické socializace“. Weber vidí jako základní předpoklad pro stabilitu demokracie silný parlament a odpovědné strany, které jsou schopny produkovat potencionální lidové vůdce. Nebezpečím je převládnutí emoční části, typicky Weber takto chápe dav, jenž popisuje jako ovládaný momentálními náladami a iracionalitou.¹³

---

¹⁰ WEBER. 1994, s. 219 – 221.

¹¹ Takto formulovanou teorii je nutné chápat jako v kontextu jeho „raného“ uvažování o plebiscitarismu, které je spojeno s rekrutací vůdců skrze parlamentní lavice.

¹² Tamtéž. s. 221 – 222.

¹³ Tamtéž. s. 230 – 231.

2.2. „Pozdní“ vývoj vůdcovské demokracie

Později se ve svých dílech Max Weber zaměřuje více na plebiscitární charakter vůdcovské demokracie. Jeho zájem je zaměřen zejména na charismatickou autoritu a její následnou rutinizaci. Weber připouští, že primárně charismatické vládnutí nabývá autoritářské povahy, ale on sám se snaží ukázat možnou anti-autoritářskou interpretaci. Základním předpokladem je potvrzení a uznání od ovládaných. Weber říká, že je možné doplnit či nahradit uznání legitimitou. To však předpokládá tzv. rutinizaci charismatu či progresivní racionalizaci charismatické organizace.¹⁴

Plebiscit slouží jako typický příklad toho, jak funguje charismatické vládnutí. Ten vychází z předpokladu jednoho správného řešení konkrétního problému, které se plebiscitární vůdce snaží prosadit. Právě obracení se na lid vytváří odvození legitimacy vládnutí z důvěry ovládaných. Z těchto důvodů považuje Weber plebiscitární demokracii za nejdůležitější typ vůdcovské demokracie.¹⁵ Tento typ vůdcovství je založen na cti odvozené od oddanosti a důvěry, kterou do něho jeho následovníci vkládají. Při koexistenci volených funkcí a plebiscitární demokracie vítězí ve volebním boji ten nejspektakulárnější, kdo slíbí nejvíce nebo kdo využije nejúčinnější propagandu. Často se jedná o vůdce jednající v protikladu s převládajícími formálními normami a snažící se utvářet svoje vlastní. Tyto nové normy jsou postupně „rutinizovány“. Příkladem může být správa prefektur ve Francii, která je produktem revolučního demokratického diktátorství.¹⁶

V kontextu výše zmíněného, politik a zejména potencionální vůdce ucházející se o veřejné funkce, tak musí být vystaven veřejnému hodnocení, skrze kritiku oponentů a soupeřů. To by mělo mít za následek odhalení skutečných motivů a prostředků jeho vzestupu. Jinými slovy kandidát musí být schopen obhájit svoje postoje před očima veřejnosti. Tím také dochází k legitimizaci autonomie jednání daného politika. Politik nemá být převodou pákou pro lid k naplňování požadavků lidu, ale politikovi je touto legitimizací dána možnost svobodného politického jednání na svoji vlastní odpovědnost. Schopnost vést lid se nejlépe prokazuje a lidé se na ni také nejlépe připravují právě v politickém boji. „*Očerňující řemeslo demagogie*“ je podle Webera pro prokázání této schopnosti lepší průpravou, než úřednický výcvik.

---

¹⁴ WEBER, Max, ROTH, Guenther, ed. a WITTICH, Claus, ed. *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. New York: Bedminster Press, 1968. 3 svazky, s. 266 – 267.

¹⁵ Tamtéž. s. 267 - 268.

¹⁶ Tamtéž. s. 268.

Problém nastává v situaci, kdy existuje demagogie bez řádné demokracie. Pod pojmem řádné demokracie je možné si představit situaci, kdy je do politického rozhodování zapojen lid a zároveň existují pojistky, které brání stát vůči autokratickým tendencím vůdce.¹⁷

Podle něho se musí politické strany podřítit trendu césaristického vůdcovství, protože tito vůdcové mají důvěru mas. Není bez zajímavosti, že při svém uvažování o plebiscitární vůdcovské demokracii vychází zejména z příkladů USA a Velké Británie, jejichž vůdcovství považuje za příkladné. To se ukazuje i v jeho uvažování o stranách, které se stávají spíše podpůrnými týmy pro svého vůdčího kandidáta. Tomuto modelu odpovídá zejména americký stranický systém se svými méně centralizovanými, méně ideologickými a programově spíše vágními stranami.¹⁸

2.3. Přímo volený prezident

Specifickým tématem je pro Webera pozice přímo voleného prezidenta. Podle něho je tato pozice nutná, protože takto volený prezident se stane protikladem k parlamentu naplněnému zastřenými ekonomickými zájmy a také jenom takto se může stát ryze demokratickým prvkem. To by vedlo k omezení čistě politické důležitosti parlamentu jako takového. Navíc pro něho představuje ochranu před regionálními stranami. Přímo voleného prezidenta chápe jako progresivní prvek, který by měl podněcovat reorganizaci stran ve více pragmatickém, než ideologickém duchu. Navíc i sloužit k omezení nadvlády notáblů nad stranami. Prezidentská funkce by měla být spojena s logikou hlavy státu spočívající nezpochybnitelně na vůli celého lidu bez jakýkoliv prostředníků. Jeho pozice ho opravňuje výjimečně aktivně zasahovat do vnitrostátního fungování státu v situaci, kdy nastane nějaká krize.¹⁹

Není bez zajímavosti, že jedním ze směrů „rutinizace“ charismatu je její přeměnění na určitou kvalitu, která může být přenosná, osobně získaná či připojená k uvedení do určitého úřadu nebo k institucionální struktuře bez napojení na konkrétní osobu. Přímo volený prezident se nabízí jako možný příklad takové rutinizace.²⁰

---

¹⁷ Tamtéž. s. 1450. Řádná demokracie předpokládá existenci legálního rámce, který bude stále vytvářet určité limity pro politické jednání daných vůdců.

¹⁸ PAKULSKI, Jan. *Toward leader democracy* [online]. London: Anthem Press, 2012 [cit. 2018-10-23]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10539058>, s. 28 – 29.

¹⁹ WEBER. 1994. s. 304 – 307.

²⁰ WEBER. 1968. s. 1135.

3. Aktualizace vůdcovské demokracie v pojetí Jana Pakulského a Andráse Körösényiho

Jan Pakulski a András Körösényi ve své teorii vychází z pojetí plebiscitarismu Maxe Webera, k čemuž odkazuje již i samotný název jejich společné knihy *Toward Leader Democracy*. Zároveň však inovují tuto teorii pro lepší použitelnost v současné politice. Jejich inovace spočívá jednak v doplnění weberovské pojetí schumpeterovským kompetitivním elitismem a za druhé reagují na změnu reálných podmínek politiky.

3.1. Proměna reálných podmínek politiky

Pokud se podíváme na změny v samotné povaze politické soutěže, tak autoři poukazují na proměnu toho, co Weber nazývá masovou demokracií. Tuto proměnu je možné rozfázovat na dvě fáze, které však nelze vymezit časově, ale spíše podle převládající modelu uspořádání politiky. Prvním je poválečné období, kdy převládá „vůdcofobie“. Jedná se o následek zkušenosti s vysoce koncentrovanými, personalizovanými, autokratickými a nacionalistickými vládami ve fašistických a komunistických režimech. Dědictvím není jenom „vůdcofobie“, ale zároveň i zvýšený důraz na prosazování kolektivistického a pluralistického etosu.²¹ Časově lze vymezit odlišný vývoj mezi USA a Evropou. Zatímco nadvláda tohoto etosu končí v USA již během 60. a 70. let, v Evropě v některých zemích tento monopol trvá až 80. a 90. let. Do těchto let je politika ovládána stranickými a státními direktoriáty v čele s „muži bez tváře“. Tito mužové představují oligopolistické mocenské elity reprezentující neokorporativistický pilíř moci.²²

Autoři popisují, že v období 60. a 90. let nastává nový vývoj, který mění výše popsané. Prvně dochází k postupnému úpadku podpory pro hlavní politické strany, zejména pro ty masové spolehlivé na třídní štěpení, identitu a loajalitu. Za druhé většina západních společností zažívá mocnou vlnu mobilizace levicově-libertariánských a reformně-demokratických hnutí. Tato vlna je následována protivnou pravicově-konzervativních hnutí. Obě vlny výrazně zasahují dominantní strany a navíc dávají možnost vyniknout reformním vůdcům artikulujícím masovou nespokojenost a odpor. Za třetí dochází k ropné krizi na začátku 70. let, jenž ukončuje období stabilního ekonomického růstu a otevírá se prostor pro neoliberální ekonomické reformy. Tyto reformy jsou prosazovány silnými a asertivními vůdci, kteří si mohou dovolit obcházet neokorporativistické dohody stranické administrativy. To jim

---

²¹ PAKULSKI. 2012, s. 51. Až na čestné výjimky silných osobností jako je Churchill, ale jejich charisma je spíše zakořeněno ve válečných událostech.

²² Tamtéž. s. 52.

umožňuje přeměňovat program strany či přesměrovávat strategie. Tito vůdcové jsou dokonce ochotní při příliš velkém vnitrostranickém nesouhlasu s těmito změnami ze strany vystoupit a založit svoji vlastní stranu či hnutí.

Dalším faktorem umožňujícím rehabilitaci vůdcovské demokracie je objevení se liberálně-reformistických osobností v nedemokratických režimech Východní Evropy či apartheidní Jihoafrické republiky. Lidé jako Michail Gorbačov, Nelson Mandela či Václav Havel si rychle získávají status celebrit s výrazným mediálním profilem, zejména díky prokázání svých schopností během formování nových demokratických režimů. Vše zde zmíněné autoři chápají jako rané symptomy posunu směrem k vůdcovské demokracii.²³

3.1.1. Hnací motory změny

Na pozadí těchto změn dochází v současnosti podle autorů k dalšímu vývoji směrem k posilování úlohy vůdců. Autoři identifikují 4 trendy:

- pokračující sociální dekompozice celé infrastruktury politiky založené okolo štěpení;
- expanze masových médií do sféry politiky a transformace této sféry do podoby kombinace sdělování informací a zábavy – budování kultu celebrit a obecněji do obrazu medializované politiky;
- posilování centralizace exekutivní moci v rukou exekutivního jádra (dvorní vlády);
- rostoucí důraz na globální aspekt vůdcovství jako následek globalizace.²⁴

Oslabující strany a posilující vůdcové

Jak již bylo řečeno výše, tak existují značné rozdíly mezi USA a Evropou, kdy stranická demokracie zkvétala zejména v Evropě, přesto autoři nacházejí společné znaky úpadku stranických struktur. Evropské strany jsou ovládány stranickými mandaríny, kteří ovládají výběr a omezují autonomii jednání politických představitelů strany. Prezidenti v amerických politických stranách jsou spíše v pozici týmových koordinátorů značně rozvolněné strany pod vlivem místních „bossů“ s výraznou regionální loajalitou. Absence charismatického vůdce a reformátorů je jasně viditelná až do 70. let. Tehdejší fungování stranické demokracie velmi dobře ukazuje britský seriál *Jistě, pane ministře*. V něm je ukázán mocenský vztah mezi amatérsky působícím politickým oportunistou a zkušeným úředníkem ve vrcholné funkci ve

---

²³ PAKULSKI. 2012, s. 53.

²⁴ Tamtéž. s. 54.

státní správě. Ačkoliv politická moc a odpovědnost je v rukou politika, tak skutečná expertní moc a schopnost ovlivňování politik náleží lidem ze státní správy. Tyto expertní rozhodnutí není možné jednoduše obejít, ale je nutné je akceptovat jako jediné platné a správné.²⁵

Od 70. let dochází k úpadku tohoto modelu. Průvodními znaky úpadku jsou úpadek stranického členství, zrůstající voličská volatilita, zhroucení hlasování po štěpících liniích. To souvisí s nahrazováním masových s tzv. catch-all stranami. Tyto strany jsou více ideologicky rozvolněné a snaží se oslovovat co nejširší spektrum voličů, případně vznikají protestní strany založené na jedné problematice. „Vyprázdnění“ stranické základny na jedné straně a ideologická vágnost vytváří vhodné podmínky pro posilování úlohy politického vůdce s politickým cílem reformovat.²⁶

Dalším symptomem je deideologizace stranických programů a volebních kampaní. Dochází ke zvýšenému zaměření se na osobnost vůdců a zároveň jsou nastolovány nové otázky obecného zájmu jako životní prostředí, práva menšin, migrace, úroveň zdanění či národní bezpečnost. Cílem volební kampaně je ukázání kandidátových charakterních vlastností. Dále také evaluace vůdcovy schopnosti získat důvěru lidu, kontrolovat agendu politických jednání či zajistit zneklidněných voličů. Kandidáti opouštějí ideologické odkazy a využívají nových záležitostí veřejného zájmu, které jsou nejčastěji nastolovány masovými médii. Nejzásadnější je však, že samotní vůdcové se stávají nejoblíbenějším zdrojem zpráv a záběru mediálního pokrytí. Tento „konec“ štěpení umožňuje vznik různě pospojovaných ideologických konfigurací. Dobrým příkladem je Margaret Thatcher a její propojení neoliberálních reforem se sociálním konzervatismem.²⁷

Mediální podívaná a kult celebrit

Zásadním proměnou je i zvýšení vlivu médií. Dochází k vzestupu médií znalých kandidátů, jejichž obraz je pečlivě kultivován mediálními experty a „spin doktory“. Tato péče zahrnuje výzkumy veřejného mínění, skupinové výzkumy testující účinnost hlavních frází a témat volebních výzev. Z druhé strany dochází k šíření „hlasování podle tváře“, impulzivního hlasování a „kultu celebrit“. Noví vůdcové mají své fanoušky a podporovatele a jsou schopni

---

²⁵ PAKULSKI. 2012, s. 56 – 57.

²⁶ Tamtéž. s. 58.

²⁷ Tamtéž. s. 59 – 60.

s nimi budovat emoční vazby založené na obdivu k jejich obrazu, nikoliv na vazbách spojených s racionálně kalkulovaným zájmem.²⁸

Autoři považují významné politiky s kultem celebrit z velké části za produkt intenzivního mediálního pokrytí. To je navíc posilováno posunem od tištěných médií do sféry obrazo-elektronických médií, zejména vliv televize a nových digitálních zdrojů užívajících internet jako např. blogy, Facebook či Twitter je určující. Nutné je však uvažovat o tomto problému vícestranně. Na jedné straně je možné nalézt aspirující politiky znající o důležitosti mediálně vhodného vystupování, přesvědčující rétorice a sebe prezentace a na druhé straně je obecnstvo, které je vyvázáno nejenom ze starých stranických vazeb a ideologického biasu, ale také od nutnosti číst, porozumět, interpretovat či analyzovat. Toto vyvázání je ještě posilováno narůstající komplexností jednotlivých problémů, které přesahují možnosti pochopení běžného občana. Pro běžného občana je to redukováno na jednoduché obrazy a úryvky politických projevů. Pro kandidáta se stává neekonomičtější přístupem získávání hlasů právě skrze na obrazech založeném či lákání díky sloganům.²⁹

Zlákaní voličů je efektivnější, než přesvědčování, protože takový volič spíše odpovídá, než vybírá; spíše reaguje, než jedná. Masové voličstvo je fascinováno vůdci, jejich rodinami a jejich úzkým okruhem spolupracovníků. Tato fascinace spíše připomíná zájem o život celebrit. Voliči tedy neinvestují svůj zájem a důvěru v politické vůdce pouze kvůli jejich nedůvěře vůči stranickým programům, ale také kvůli přístupnosti obrazů vůdců. To umožňuje rychlou identifikaci s určitou politickou vizí.³⁰

Mediální obraz kandidáta je navíc ještě posilován médii, které ho ještě dramatizují. Zásadní úlohu v této podívané mají i agresivně vystupující moderátoři, jenž ještě posilují moc lidí z mediálního prostředí. Navíc tato podívaná je fakticky demokratičtější, protože každý může posuzovat charakter a osobnost kandidáta. Často formování obrazu kandidáta jako „běžného občana“, aby jeho poselství lépe splynulo s lidem a bylo přístupnější. Přístupnost kandidáta je ještě posilována tzv. novými médii. Ty vyvolávají dojem personalizovaného kontaktu, který po dosažení určité míry nemusí být vždy pro daného kandidáta prospěšný. Tyto obrazy jsou podle autorů přístupné zejména nejmladší generaci, která může volit.³¹

---

²⁸ PAKULSKI. 2012. s. 56 – 57.

²⁹ Tamtéž. s. 61 - 62.

³⁰ Tamtéž. s. 63.

³¹ Tamtéž. s. 64 – 66. Dobrým příkladem může být kandidátka na viceprezidentku Sarah Palin a její veřejně probíraná dysfunkční rodina.

Odehrává se také transformace řečnických schopností, kdy současní kandidáti oslovují širší spektrum voličstva, než jako dříve, kdy oslovovali většinou ideologicky spřízněné. Nyní musí získat masovou pozornost, aniž by si nepřátelil příliš velké množství lidí. Jeho projev nesmí být nebo alespoň volič nesmí poznat, že je odměřený či elitářský. Úspěšný kandidát musí být schopen oslovit každého a používat takový jazyk, aby byl z jeho projevu cítit respekt k názorům lidí. Investigativní média často zpětně nalézají nesrovnalosti, avšak to je již příliš pozdě, aby to mohlo ovlivnit výsledek voleb. Tyto nesrovnalosti nesmí být vyjeveny zejména během televizních debat, kde jsou chyby nejcitelnější pro kandidáta. Politik musí být navíc schopný vyvážit čas před kamerami a čas věnovaný aktivní politické činnosti spojené s navštěvováním veřejných událostí, jinak bude považován buďto za mediálního „závisláka“ nebo naopak za elitáře opovrhujícího lidem.³²

Autoři obecně chápou tuto medializaci politiky jako užitečnou v několika ohledech. Dochází k rozšiřování politického publika, rozšiřování přístupu k politice, zvyšuje se dosažitelnost politiků a propojení lid - elity je více inkluzivní a rovnostářské. I přes zvyšující se vliv PR agentur či „spin“ doktorů, tak stále politik musí mít určitý talent a schopnosti pro politiku, i proto medializace zvyšuje potenciál odhalení nevhodného kandidáta.³³

Globální rozměr proměn

Vůdcovství má také svojí globální rozměr, kdy dochází k větší vzájemné provázanosti a také ke zvyšování komplexnosti politických otázek. To vede k narůstající nejistotě mezi politickými vůdci a veřejností, mj. kvůli poklesu předvídatosti nebo poklesu národní kontroly nad sociálními procesy a jejich důsledky. Co se může zdát jako krátkodobá vojenská intervence, často přináší vedlejší neočekávané následky. Výstupy těchto procesů se stávají čím dál více nejistými, zatímco nezamýšlené vedlejší následky s rostoucí provázaností stále rostou.³⁴

Velkou výhodou politických vůdců je, že jsou schopni lépe reagovat na tyto nenadálé změny rychleji a aktivněji, než byrokratičtí mandariní. Navíc jejich pozice ukazuje lépe, u koho leží břemeno odpovědnosti, než v byrokratizovaném aparátu. Jistým paradoxem globalizace ve vztahu k vůdcovství je, že dochází na jedné straně k větší centralizaci a personalizaci exekutivy a na straně druhé, že dochází k ubývání kontrolní moci státu. Tato

---

³² PAKULSKI. 2012. 67 – 68.

³³ Tamtéž. 69.

³⁴ Tamtéž. 73.

nejistota ještě posiluje volání po efektivním vůdcovství, které je v tomto kontextu možné pouze díky transnacionální spolupráci, např. G7 a jiné.³⁵

Vládnoucí kruhy a oponenti

Důležitou roli má kromě osoby samotného vůdce vládní tým neboli jádro exekutivy. Jedná se o skupinu nejbližších politických poradců, kteří obklopují národního vůdce. Zformování takové skupiny je možné zejména díky oslabování stranického aparátu, který by jinak tvořil přirozenou informační pro vůdce. Do tohoto vnitřního kruhu je možné zařadit mj. věrné politické podporovatele, prověřené formální a neformální poradce či spolehlivé PR poradce. Při špatném zakotvení neutrální veřejné správy je možné své poradce prosazovat i do vrcholných funkcí ve státní správě. To vede k větší závislosti na vůdci, ale také k větší politizaci státní správy.³⁶

Moderní politické vůdcovství je vnímáno nejenom jako úzký vládnoucí kruh, ale také do tohoto kruhu jsou připojeny i opoziční politici a političtí soupeři v prezidentských volbách. Političtí soupeři často získají ve volbách určité renomé, které jim ponechává vliv i mezivolebním období. Tehdy můžou aktivně participovat v „kritickém“ vůdcovství, což znamená vyjadřovat se k vládním strategiím a krokům svého úspěšnějšího oponenta. Každá slabost či selhání vůdce jsou pod stálým dohledem a slouží jako výzvy, ze kterých se musí vůdce zodpovídat, jak svým neúspěšným oponentům, tak fakticky i veřejnosti. Často to nemusí být ani osobní selhání, ale selhání někoho, kdo je relativně vzdálený od postavy vůdce, ale přesto se v kontextu vůdcovské demokracie jedná o jeho selhání. Takové pojetí oponentů slouží jako vyvážení upadající kontrolní role parlamentu; oni sami se stávají pojistkou dobrého vládnutí a demokracie, nikoliv již institucionální brzdy a protiváhy.³⁷

3.2. Vůdcovská demokracie a politická reprezentace

Výše popsané trendy dobře vykreslují proměny, které podstupuje to, co chápeme pod pojmy politika a demokracie. Tyto změny proměňují i chápání politické reprezentace. Obecně lze říci, že podle autorů veřejné mínění neexistuje před politickým procesem. Soupeřící politikové se snaží přesvědčit či dokonce vytvořit takové veřejné mínění, které bude

---

³⁵ PAKULSKI. 2012, s. 73 - 74.

³⁶ Tamtéž. s. 75 – 77.

³⁷ Tamtéž. s. 75.

vyhovovat jejich politické strategii.³⁸ Jinými slovy lze říci, že vůdcové produkují a tvarují volební preference lidu samotného v rámci otevřeného soupeření. Lid se stává pouze reaktivním činitelem.³⁹ To z velké části vychází z rozdílu mezi *znalostí* a *míněním*, jak ho formuloval Giovanni Sartori. Lidé jsou méně kompetentní, než politici v rozhodování o určitých specifických otázkách, avšak mají schopnost posoudit jejich prospěšnost, skrze politické výstupy, které se jich dotýkají. Moc lidu je omezena, nikoliv však marginalizována. Stále jsou rozhodující silou, která autorizuje ti, jež budou vládnout.⁴⁰

Průvodním znakem proměny předmětu politické reprezentace je personalizace politiky. Političtí vůdcové tímto získávají širší autonomii pro své jednání a zároveň s tím se mění i chápání reprezentace. Zatímco dříve bylo legislativní shromáždění chápáno jako reprezentativní v deskriptivním smyslu, tak nynější krize takového chápání reprezentace otevírá prostor pro aplikování toho modelu na exekutivní složku moci. V parlamentní demokracii je tato reprezentace zosobněna v postavě premiéra a hlavy státu. Hlava státu má spíše symbolickou úlohu a je neodpovědná.⁴¹ V jeho osobě je vtělena jednota celého národa. Naopak premiér je politicky odpovědný za svoje aktivní politická rozhodnutí nejenom lidu, ale také parlamentu.⁴²

Autonomie jednání rovněž poukazuje na jiné stimuly pro jednání samotné. Ve vůdcovské demokracii je to mínění či chtění, takže se jedná o subjektivní motivace. Tato teorie je založena na praktické znalosti (*praxis*). Mínění o určitých věcech a tématech se stává záležitostí vyjednávání či přesvědčování, nikoliv trvalých a neochvějných jistot a hodnot. Diskuze o těchto tématech by se měla odehrávat na veřejném fóru. Stává se prostorem pro soupeření a přesvědčování ze strany orátorů.⁴³ To také nutně přispívá k polarizačnímu efektu, který v tomto demokratickém modelu přítomný, např. na rozdíl od deliberativní demokracie.

Samotné politické jednání se skládá ze tří složek, které zvýrazňují okolnosti politické aktivity: *nahodilost situace*, *odezva* a *reflexe*. Všechny složky je nutné vnímat jako subjektivní, protože jsou produktem aktivity politické aktérů s rozdílnými cíli a propozicemi pro budoucnost. Politické situace jsou nezamýšlenými spontánně se vynořujícími výsledky

---

³⁸ KÖRÖSÉNYI, A. (2005). Political Representation in Leader Democracy. *Government and Opposition*, 40(3), 358-378. doi:10.1111/j.1477-7053.2005.00155.x, s. 365 – 366.

³⁹ PAKULSKI. 2012, s. 94.

⁴⁰ Tamtéž. s. 95.

⁴¹ Pejorativně je její /jeho pozice často nazývána jako „kladeč věnců“.

⁴² KÖRÖSÉNYI. 2005, s. 368 – 369.

⁴³ Tamtéž. s. 371 – 373.

synergie politických jednání různých aktérů. Politické situace jsou nahodilé a subjektivní, protože se často vynořují nezávisle na politickém rozhodování, ale také kvůli možnosti politika zvažovat reakci na tuto politickou situaci a tím ovlivňovat okolnosti jejího vynořování.⁴⁴

Nejlépe lze tuto reprezentaci pojmenovat jako kvalitativní, založenou na existenci neviditelné ideje či metafyzické esence. Jedná se o personalizovaný ideál reprezentace. Reprezentovaná kvalita je odlišná od sumy jejích partikulárních částí. Jinými slovy se jedná o usilování o volný mandát pro inovativní vůdcovství.⁴⁵

---

⁴⁴ KÖRÖSÉNYI. 2005, s. 373 – 374.

⁴⁵ Tamtéž. s. 375.

4. Plebiscitární demokracie Carla Schmitta

Dalším zásadním teoretikem plebiscitarismu je Carl Schmitt. Je nezpochybnitelné, že Schmitt považuje Webera za jeden ze svých intelektuálních zdrojů a vzorů.⁴⁶ Sdílí s ním také odpor k pojetí politiky jako racionalizované technokratické mašinerie. Rozdíl v jejich pojetí je zejména v radikalitě a s ní spojeném odporu vůči racionalitě. Schmitt postupně ztrácí již tak velmi pochybnou víru v pozitivní působení této racionality, která pro něho nachází zosobnění v podobě liberalismu a parlamentu. Podle Nadii Urbinati: „*Carl Schmitt radikalizoval Weberův argument ve prospěch plebiscitarismu ..., zaútočil na tajné hlasování, které představuje základ reprezentativní demokracie. Schmitt šel přímo k jádru problému a zpochybnil procedurální organizaci volební demokracie ...*“.⁴⁷ Protiklad k těmto pojmům Schmitt nachází v demokracii, která je v jeho pojetí chápána „*jako jednota vládce a ovládaných, vůdce a následovníků*“.⁴⁸ Jeho pojetí demokracie, vycházející ze Schmittova čtení J.-J. Rousseaua, je tedy založeno na představě homogenity lidu v rovině politična. Schmitt popisuje pojem politična jako: „*stupeň intenzity asociace a disociace lidí, jejichž motivy mohou být náboženského, národního (v etnickém či kulturním smyslu), hospodářského nebo jiného druhu*“.⁴⁹ Politické se tedy stává rozhodujícím distinkcí při utváření státní suverenity.

4.1. Parlamentarismus jako nepřítel politična a demokracie

Pro lepší pochopení Schmittovy plebiscitární demokracie je nutné si blíže představit jeho kritiku parlamentní demokracie. Tuto kritiku lze chápat i jako poukázání na nebezpečí depolitizovaného liberalismu. Fakticky pro něho představují parlamentarismus a liberalismus synonyma. Podle Schmitta dochází k situaci, kdy parlament ztrácí schopnost deliberace o univerzálně platných věcech veřejných a zároveň ztrácí svoji schopnost produkovat a formovat vůdčí politické osobnosti, jak do určité míry předpokládá Max Weber. Parlament se stává spíše prostorem pro pletichaření a dojednávání kompromisů mezi různými frakcemi ovládající masu propagandou. Jinými slovy místo, aby parlament sloužil ke střetům různých názorů relativně homogenního lidu, tak se stává kolbištěm pro souboje různých zájmů

---

⁴⁶ MCCORMICK, John P. *Carl Schmitt's critique of liberalism: against politics as technology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. Modern European philosophy. 352 s. ISBN 0-521-66457-8, s. 33 – 34. Schmitt se účastnil několika Weberových přednášek, mj. Politika jako povolání či Věda jako povolání, v Mnichově mezi roky 1917 – 1920.

⁴⁷ URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. 337 s. Politeia. ISBN 978-80-246-3661-0, s. 246 – 247. Parlament již není schopen uspokojivě plnit rekruční, ani kontrolní funkci, jak ji předpokládá Max Weber.

⁴⁸ SCHMITT, Carl. *Constitutional theory*. Durham: Duke University Press, 2008. 468 s. ISBN 978-0-8223-4070-6, s. 264.

⁴⁹ SCHMITT, Carl. *Pojem politična: text z r. 1932 s předmluvou a se třemi korolárii*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2013. Knihovna novověké tradice a současnosti. 124 s. ISBN 978-80-7298-491-6, s. 38 – 39.

partikulárních skupin.⁵⁰ Liberální představa o možnostech racionální deliberace je platná do té doby, dokud členy daného tělesa jsou dostatečně homogenní jedinci a je tedy možné vytvářet dojem tvorby univerzálně platných a široce prospěšných norem. Tuto schopnost parlamentarismus ztrácí s příchodem masových demokracií.⁵¹

Podle Schmitta je nutné oddělit demokracii od depolitizovaného liberalismu. Univerzální a rovné volební právo je možné pouze tehdy, pokud jsou vymezeny hranice politického lidu.⁵² Navíc dochází k absentování obecné vůle lidu, protože v parlamentních demokraciích nejsou lidé vedeni k vystoupení ze své soukromé sféry, tudíž i jejich rozhodování se odehrává v izolaci a tajnosti. Lid však může existovat pouze ve sféře veřejného, nikoliv v podobě liberalismem individualizovaných jedinců v soukromé sféře.⁵³

4.1.1. Právní stát (*Rechtsstaat*) vs. suverénní moc

Spojení liberalismu a demokracie považuje Carl Schmitt pouze za dočasné spojenectví vůči absolutismu. Toto spojenectví je však již přežitě a musí být nahrazeno ryzejší formou demokracie. Postupné odcizování se těchto dvou principů, které nejsou podle Schmitta kompatibilní, je možné ukázat i v rovině ústavního teorie. Schmitt proti sobě staví pojmy právního státu (něm. *Rechtsstaat*) a decizionistického pojetí práva. Pokud použijí Schmittovo uvažování v korelátech, tak na straně právního státu nalezneme neokantovského pozitivistu Hanse Kelsena, legislativní moc omezující volní jednání a na straně druhé Carla Schmitta, preferování výkonné moci neomezené legálními předpisy. Podle Schmitta je to suverén, kdo určuje a zakládá právo, zatímco Kelsen zavazuje rozhodnutí existencí právních norem.⁵⁴

Schmittova analýza právního státu velmi dobře poodhaluje jednak důvody, proč tento koncept práva odmítá, ale také zároveň ukazuje jeho vlastní preference v rovině ústavního teorie. Právní stát ukazuje stát pouze ve smyslu sluhy společnosti s jasně vymezenými hranicemi, kde může působit. Stát se dostává pod nadvládu normy a nakonec se stává sám pouze systémem norem a procedur, aniž by byl založen na určité substantivní hodnotě. Ústava v tomto pojetí neslouží ku prospěchu státu jako takového, tedy nejde primárně o o zvýšení moci státu samotného, ale jde hlavně o dosažení ochrany občanů před svévolným

---

⁵⁰ SCHMITT, Carl. *The crisis of parliamentary democracy*. Sixth printing. Cambridge: MIT Press, 2000. Studies in contemporary German social thought. 132 s. ISBN 0-262-69126-4, s. 2 – 6.

⁵¹ BARŠA, Pavel. *Síla a rozum: spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení*. Praha: Filosofia, 2007. Filosofie a sociální vědy. 432 s. ISBN 978-80-7007-256-1, s. 172 – 173.

⁵² SCHMITT. 2000, s. 9 – 11.

⁵³ Tamtéž. s. 15 – 16.

⁵⁴ BARŠA. 2007, s. 176 – 177.

zasahování státu do jejich základních práv. Právě základní liberální práva a dělba moci zajišťující systém protivah jsou definičními vlastnostmi právního státu.⁵⁵ Není tedy příliš překvapivé, že Schmitt samotnou dělbu moci kritizuje jako příliš omezující jednání suveréna, proto v tomto decizionistickém pojetí suverenity dochází ke stírání rozdílů v dělbě moci. Pro něho je to také ukázkou politického úpadku státu, kde dochází k upřednostňování práv jednotlivců a korporací před existencí státu samotného.⁵⁶

Ve svém pojetí práva Carl Schmitt, které považuje za politické, jsou důležitými pojmy vůle a rozkazy jako akty suverenity. Suverénem v demokracii je lid, tudíž jenom vůle lidu se může ustanovit jako právo.⁵⁷ Jestliže vezmeme toto chápání ústavní teorie v kontextu výše zmíněného o Schmittově chápání úlohy suveréna jako překračujícího hranice ústavnosti, tak je zřejmé, že pro něho je teorie právního státu s rigidní představou o ústavě nepřijatelná.

4.2. Suverén překračující ústavní meze

Z výše popsaného je zřejmé Schmittovo rezolutní odmítnutí parlamentní demokracie. V protikladu k ní Carl Schmitt přichází s teorií plebiscitární demokracie jako autentické formy demokracie. Jak již je popsáno výše, tak v jeho ranější výmarské tvorbě věnované tématu suverenity je možné nalézt určitou podobnost s Maxem Weberem. Tato podobnost je spojená s uvažováním o výjimečném stavu jako prostředku používajícího dočasného omezení určitých práv pro stabilizování ústavního pořádku v časech krize. Jak jsem již psal v kapitole věnované Weberovi, tak i on uvažuje o říšském prezidentovi jako o případném garantovi výjimečného stavu. Schmitt o výjimečném stavu teoretizuje prvně ve své knize *Die Diktatur*, kde oživuje římskou instituci časově či věcně omezeného diktátorství.⁵⁸ Tato instituce se velmi podobá Weberovu uvažování o pozici říšského prezidenta.

Ve svých dalších knihách rozšiřuje prostředky a možnosti suveréna za mezi existující ústava takovým způsobem, že daný suverén stále může jednat v mezích podmíněných vyřešením krizové situace, pokud tak uzná za vhodné. Na druhou stranu se však může stát také v podstatě neomezeným suverénem přetvářejícím celé ústavní uspořádání, přičemž jeho pozice ho bude legitimizovat jako jediného autentického reprezentanta demokratického lidu z důvodu pozice, jenž zastává a jakým způsobem ji vykonává.⁵⁹

---

⁵⁵ SCHMITT. 2008. s. 169 – 170 a 234.

⁵⁶ MCCORMICK. 1999. s. 136 – 137. a SCHMITT. 2008. s. 172 – 173.

⁵⁷ SCHMITT. 2008. s. 187.

⁵⁸ MCCORMICK. 1999. s. 121.

⁵⁹ Tamtéž. 1999. s. 122.

4.2.1. Stejnost a reprezentace – předpoklady demokracie

Tyto dva principy považuje Schmitt za zásadní pro svoji vizi demokracie. Výše zmíněný princip homogenity lze dle mého názoru považovat za ekvivalent **stejnosti**. Pokud je lid subjektem ústavodárné moci, tak zákonitě dochází k tomu, že podoba daného státu bude odvozena od idey stejnosti. Nutným protikladem je pojem **reprezentace**, který je založen na idey politické jednoty, jenž je však prvně předložena reprezentací, skrze její performanci. Absolutistický panovník je příkladem takového způsobu uvažování. Podle Schmitta se jedná spíše o dva orientační body, které jsou vždy ve větší či menší míře nevyhnutelně přítomné při vytváření politické jednoty státu.⁶⁰

Realisticky uvažující Schmitt si je vědom toho, že stát založený na idey stejnosti je spíše fikcí.⁶¹ Moderní státy navíc svým rozsahem ani neponechávají prostor pro uvažování o modelu všelidového shromáždění z demografických důvodů. Nutný prvek reprezentace v sobě stále nese i prvek stejnosti, kdy každý jednotlivý zástupce se v ideálním případě stává zástupcem celého lidu, nikoliv pouze svého obvodu či určitého osobního zájmu. Podle Schmitta se nejblíže bodu stejnosti blíží možnost hlasovat v referendech či plebiscitech, avšak i zde je nutné brát v potaz, že daný člověk by neměl pouze zohledňovat své osobní zájmy, ale stát se občanem a myslet/reprezentovat obecné dobro celého státu a lidu.⁶² Idea stejnosti obsahuje také politický koncept rovnosti. Podle Schmitta se však nesmí jednat o všeobecnou lidskou rovnost, ale tato rovnost musí mít určitou substantivní kvalitu, která vymezuje hranice politického občanství. Tato kvalita se liší podle historického kontextu dané epochy, kdy daná demokracie existuje.⁶³

Historické okolnosti však nutí Schmitta více se zaměřit na koncept reprezentace. Tento koncept je složen z několika komponentů. Za prvé, reprezentace se může odehrávat pouze na veřejnosti. Parlament tuto funkci splňuje pouze do té chvíle, než se stává místem tajných ujednání a předjednaných rozhodnutí soukromých zájmů. Za druhé, „*reprezentace není procesem či procedurou, ale je něčím existenciálním. Reprezentování znamená, že to, co je neviditelné se stává viditelným a přítomným, skrze veřejně přítomné. Dialektická logika se*

---

⁶⁰ SCHMITT. 2008. s. 239 – 240.

⁶¹ Schmitt odmítá myšlenku přímé demokracie jako politického režimu *sui generis*. Podle něho ani v případě menších států s možností shromáždit všechny občany by nebylo možné mluvit o autentické demokracii založené na idey stejnosti, protože jsou zde zastoupeni např. pouze dospělí občané.

⁶² Tamtéž. s. 240 - 241.

⁶³ Tamtéž. s. 258 – 262. Může se jednat o morální, konfesní, jazykovou či etnickou podobnost. Schmitt žil v epoše národních států, takže je pro něho aktuální národní pojetí lidu, ať už kulturně či etnicky vymezeného.

nachází v tom, že neviditelné je předpokládáno jako chybějící, avšak současně je to činěno přítomným“ (Schmitt, 2008, s. 243). Pouze něco schopného existence může být vyzdvihnuto do sféry veřejného, zde zejména určité pojetí lidu. Třetím komponentem je, že „*politická jednotu jako celek je reprezentována*“ (Schmitt, 2008, s. 245). Ten, kdo vládne, reprezentuje politickou jednotu lidu. Vláda samotná předkládá duchovní principy politické existence, podle nichž jedná a odlišuje se od soukromé sféry. Čtvrtým bodem je, že zástupce je nezávislý ve svém jednání, tedy nejedná se o vykonavatele určitých partikulárních zájmů, ani o příslušníka státní správy podléhajícího vyšším příkazům. Posledním komponentem je, že „*absolutní vládce je výhradním reprezentantem politické jednoty lidu*“ (Schmitt, 2008, s. 247). Pouze reprezentace ustavuje tuto jednotu, která je vyhradně politického charakteru.⁶⁴

Vztah mezi stejností a reprezentací také nutně zrcadlí potřebu (nad)vlády nad lidem. Stírající se schopnost používat distinkci přítel/nepřítel zvyšuje nutnost užití vlády, která jen částečně reflektuje stejnost lidu. Nutná jednotu lidu je produkována spíše usurpátorskými metodami, což může vést až k ignorování lidu samotného.⁶⁵

4.3. Lid vládnoucí nebo ovládaný

Pokud bych měl shrnout v několika bodech Schmittovo uvažování popsané v předchozích podkapitolách, které nás má dovést ke konkrétnějšímu chápání jeho pojetí plebiscitární demokracie, tak jsou to následující:

- liberalismus jako nebezpečný depolitizující prvek;
- parlamentarismus jako protiklad demokracie;
- rozpor pojetí *Rechtsstaatu* a volního jednání státní moci;
- nevyhnutelná nutnost skloubení principů stejnosti a reprezentace v demokraciích;
- veřejná sféra jako jedinečný prostor pro výkon politiky;
- suverén jako jediný legitimní reprezentant jednoty politického lidu.

Výše zmíněné přesvědčivě ukazuje základní premisy uvažování Carla Schmitta o demokracii. Carl Schmitt se snaží „vyprostit“ demokracii z omezujícího a poškozujícího spojení s liberalismem. Toto spojení nevede k silnému státu, který nebude omezován domněle

---

⁶⁴ SCHMITT. 2008. s. 242 – 247.

⁶⁵ Tamtéž. s. 248. Schmitt to nazývá „státem bez lidu“.

správným ústavním rámcem, který je považován za nepřekročitelný *status quo*. Naopak jeho teze o jednotě vládců a ovládaných, vůdce a podřízených dobře vykresluje základní obrysy jeho uvažování o určité svém způsobem organičtější podobě demokracie. Schmitt odmítá představu, že odlišení ovládajících a ovládaných představuje kvalitativní odlišnost. Rozdíl spočívá spíše „*ve vůli, pověření a v neposlední řadě v důvěře dané lidem pro určitého jednotlivce od ovládaných*“ (Schmitt, 2008, s. 264). Tím také dochází podle něho k naplnění základní premisy o vládě lidu nad sebou samým. Rovnost posléze může nabýt podoby všeobecného volebního práva pro muže i ženy, zkracování volebních období či dokonce možnost rozpuštění parlamentu. To vše díky existenci jednoty politického lidu. Vládnoucí jednotlivec musí být ze své podstaty identický se substantiální podstatou daného lidu, což umožňuje intenzivnější způsob vládnutí, jinými slovy silnou vládu. Lid musí být schopen ze svých řad vybrat ty nejschopnější, kteří tak budou mít nejenom legitimitu, ale i autoritu vykonávat správu státu.⁶⁶

„Ryzí“ demokracie

Zmíněné postavení lidu vně ústavy mu umožňuje ho vidět v jeho nedefinované a neorganizované formě.⁶⁷ Formující moment nastává v situaci aklamace, kterou považuje za nejautentičtější formu demokratického rozhodování a zjevení se lidu. Jedná se o ideální nástroj, jak rozhodovat v relativně homogenním a početně omezeném kolektivu, kde je možné shromáždit občany na jednom místě. Souhlas či nesouhlas s daným návrhem je vyjadřován provoláním, oslavováním vůdce či ukázáním odmítavého postoje mlčením. Navíc v podstatě každé shromáždění lidí má v sobě vepsanou možnost, že se stane politickým shromážděním lidu. Protikladem je zavedení tajného hlasování, které přispívá k privatizaci veřejného prostoru, kdy jedinec časem nebude muset opustit svůj byt, aby se účastnil politického rozhodování, což je podle Schmitta příznakem úpadku politiky a funkce veřejného prostoru. Tento deficit moderních demokracií Schmitt vyplňuje nahrazením aklamace veřejným míněním jako nástrojem moderních demokracií pro vyjadřování

---

⁶⁶ SCHMITT. 2008. s. 264 – 266. V další části knihy Carl Schmitt definuje pozici lidu jako předcházející a nadřazenou ústavě, což je pouze logický důsledek jeho odporu k liberálnímu pojetí ústavního práva, kde je lid součástí ústavy a tudíž i jeho jednání je ústavou omezováno (Schmitt, 2008, 268).

⁶⁷ Tamtéž. s. 271. Lid je definován skrze negaci vůči těm, kdo vládnou. To však nesnižuje jeho důležitost pro demokracii samotnou.

preferencí lidu. Veřejné mínění může být doplňováno i tajnými volbami, ale jedná se spíše o doplňkovou metodu, jenž je příliš institucionalizovaná, než aby byla užitečná.⁶⁸

Veřejné mínění musí zůstat nekontrolované, nesmí být svázáno ústavními normami. Mezi tyto neformální hybatele veřejného mínění je možné zařadit zejména politické strany⁶⁹ a tisk, jenž slouží k vytváření veřejného mínění a neměly by být pevně legálně kodifikovány. Schmitt si je vědom možného nebezpečí zneužívání těchto hybatelů, avšak stejnost a politická uvědomnělost lidu jako průvodní vlastnosti demokracie by měla toto nebezpečí minimalizovat. Svoboda vyjadřování a svoboda tisku musí být vnímány jako politická práva, která jsou odlišná např. od náboženské svobody. Využívání těchto svobod nesmí být omezeno pouze na soukromou sféru lidských životů, ale musí být chápáno jako nástroj vykonávání veřejné kontroly.⁷⁰ Pro co nejefektivnější evaluaci skrze veřejné mínění Schmitt navrhuje co nejširší rozšíření principu přímých voleb úředníků, dále co největší frekvenci opakovaných voleb, kratší volební období, možnost odvolávat zvolené úředníky, co nejjednodušší možnost rozpouštění volených těles a v neposlední řadě co nejvíce možností rozšíření přímého substantivního rozhodování občanů oprávněných volit. Demokratická logika by měla spíše směřovat ke specializovanému hlasování lidu.⁷¹

Co se týče zákonodárné iniciativy, tak Carl Schmitt fakticky preferuje westminsterský model vládnutí. Vláda a jmenovitě ministerský předseda je v nadřazené pozici k parlamentu a vládá spoléhá přímo na podporu ze strany veřejného mínění, jehož je parlament pouhým vyjádřením. Parlament již tedy nevykonává politické vůdcovství, ani neřeší politické konflikty.⁷²

Reálné limity „ryzí“ demokracie

Jak již bylo řečeno výše, Schmitt si je vědom limitů, kterých demokracie nutně musí dosáhnout v komplexnosti dnešní společnosti. Prvně se jedná o nevyhnutelnou nutnost zapojení principu reprezentace do uvažování o demokracii. Dále je rozpor v rozdílném chápání pojmu lid. Jednak se může jednat o neorganizovanou entitu existující v momentu,

---

⁶⁸ SCHMITT. 2008. s. 272 – 275.

⁶⁹ U politických stran se jedná dle mého názoru zejména o schopnost shromažďovat v určité názorové skupině lidi s podobným názorem na určitou problematiku. Tudíž je možné zde vidět podobně jako u lidu do určité míry stejnost, i když pouze části společnosti.

⁷⁰ Tamtéž. s. 275 – 277.

⁷¹ Tamtéž. s. 280 - 289. Může se jednat o lidovou iniciativu při tvorbě zákonů (spíše výjimečně) nebo různé typy referend (fakultativní, obecně závazné, ...). Fakticky se jedná o prosazování prvků přímé demokracie.

⁷² Tamtéž. s. 293 – 294 a 346.

aklamace či vytváření veřejného mínění, ale také o státní občany, kteří volí své zástupce a rozhodují v plebiscitech na jasně položenou otázku ano či ne. Dalším limitem představy o přímé demokracii jsou rozhodnutí ve výjimečném stavu, kdy jsou prvky jako lidové iniciativy odmítnuty ve prospěch posílení pravomocí exekutivní moci. Jiný problém představuje fakticky samotné veřejné mínění, kde nastává situace, kdy se na jeho tvorbě podílí pouze omezená menšina politicky aktivních občanů, což nutně komplikuje samotné uvažování o možnostech prosazování přímé demokracie. Jinými slovy pasivita části občanů omezuje možnosti demokracie. Z toho všeho je zřejmé, že v knize *Constitutional Theory* se nachází ve Schmittově myšlení určité napětí mezi obhajobou výraznějších prvků přímého rozhodování lidu jako autenticky demokratických a méně autenticky demokratických prvků založených na vládě silné výkonné moci, která zpětně konzultuje svá rozhodnutí s lidem ve stylu plebiscitárních aklamací.⁷³ V druhém případě se spíše jedná o snahu, jak Nadia Urbinati správně popisuje: „ ..., aby Leviatana učinil silnějším a posílil jeho absolutní autoritu, čehož dosáhl tím, že ji potvrdil hlasem a tváří samotných mas, ...“ (Urbinati, 2018, s. 250).

4.3.1. Přímě volený prezident

Toto napětí má vyústění v kontextu uvažování o masových demokraciích v koncentrování moci v ruce jediné osoby, jejíž volba a další způsob vlády odpovídá plebiscitární demokracii. Touto osobou se stává ve výmarské republice říšský prezident. On představuje vůdce, který ve své osobě pojí princip stejnosti a reprezentace, jinými slovy ho Schmitt považuje za monarchistický prvek v demokratickém uspořádání. Prezident musí být nevyhnutelně volen přímo, ačkoliv Schmitt volby obecně kritizuje jako nedemokratickou metodu, tak tato přímá volba je podle něho vhodnou. Vhodnost spočívá v charakteru volby samotné, protože prezident je volen celým lidem. Prezident se stává prezidentem nejenom svých voličů, ale i těch, kdo nevolili či nehlasovali pro něho. Pozice reprezentanta celého lidu mu zajišťuje značné pravomoci, mj. jmenování říšského kancléře, možnost rozpuštění parlamentu, vyhlášení referenda a v neposlední řadě možnost vládnout za pomoci dekretů.⁷⁴

Jeho význačná pozice je založena na nesprostředkované vazbě mezi ním a lidem. Tato legitimita ho opravňuje používat prvky přímé demokracie zejména vůči legislativní moci, jmenovitě vůči parlamentu. Prezident funguje jako člen výkonné moci, který má legitimitu

---

⁷³ SCHMITT. 2008. s. 302 – 307.

⁷⁴ Tamtéž. s. 269, 294 a 316.

rozhodovat a tyto rozhodnutí zpětně stvrzovat, skrze nástroje přímé demokracie. Prezident by měl být nestranický, nikoliv však apolitický. Prezident se stává politickým vůdcem celého lidu. Lidová legitimita je jeho výhodou vůči kancléři závislém na nestabilním parlamentu, proto nepotřebuje oslabující nepřímé sprostředkování, skrze parlament.⁷⁵ Pokud bych měl použít hobbesovský příměr použitý Nadiou Urbinati, tak skutečným Leviatanem se stává přímo volený prezident, nikoliv kancléř (premiér). Pomáhá mu k tomu legitimita a autorita získaná díky své zvolení za vůdce lidu.

V dílech z počátku třicátých let Carl Schmitt ještě posiluje prezidentovy pravomoci, kdy ho dokonce nazývá „strážcem ústavy“ s rozšířenou delegativní mocí.⁷⁶ V knize *Legalita a legitimita*⁷⁷ Schmitt odmítá legitimitu samotného parlamentního uspořádání a vidí jedinou možnost v jejím nahrazení mimořádnými aktéry. Těmi se stávají lid a prezident. Nástroje jako rozpuštění parlamentu či pořádání referend se stávají běžnými nástroji plebiscitární demokracie. Schmitt navíc považuje vládu za pomoci dekretů bez jejich dalšího schválení parlamentem za dlouhodobě zavedenou praxi, která již ani nikoho nešokuje.⁷⁸ Plebiscitární demokracie se stává standardní formou vlády a občasné plebiscity jako projevy propojení lidu a vlády mají sloužit jako potvrzování pozice vládců. Lid při nich postrádá jakékoli možnosti vyjádření se k jejich obsahu, kromě odpovědi ano či ne.⁷⁹ I přes možné autoritářské tendence Schmitt říká, že „... *plebiscitární legitimita je v současnosti jediným zůstávajícím akceptovaným systémem ospravedlnění*“ (Schmitt, c2004, s. 90).

4.4. „Suverén na scéně“

Carl Schmitt ve svých dílech opakovaně zmiňuje nutnost správného vypracování otázky při plebiscitu. Vůdce je v nadřazené pozici vůči, jelikož jako tazatel ovlivňuje konkrétní obsah otázky, ale také správné načasování. Schopnost položit správně otázku také odděluje schopné vůdce od neschopných; schopný vůdce by zároveň neměl zneužívat plebiscitů pro svůj prospěch, ale pouze pro dobro celého státu. Položení plebiscitární otázky je na jedné straně nutností pro obnovení legitimacy, ale zároveň s sebou nese výrazné riziko možného

---

⁷⁵ SCHMITT. 2008. s. 369 – 371.

⁷⁶ KERVÉGAN, Jean-François. *Co s Carlem Schmittem?*. Překlad Martin Pokorný. První vydání. Praha: OIKOYMENH, 2015. 239 stran. Oikúmené; svazek 180. ISBN 978-80-7298-197-7. s. 136.

⁷⁷ SCHMITT, Carl. *Legality and legitimacy*. Durham: Duke University Press, c2004. 166 s. ISBN 0-8223-3161-6.

⁷⁸ V kontextu výmarské republiky se jedná o běžnou praxi.

⁷⁹ Tamtéž. s. 88 – 90. Schmitt konstatuje, že se jedná o „autoritu shora a důvěru zespoda“.

selhání. Na druhou stranu vyhýbání se položení otázky může vést ke stejným důsledkům, které mohou vést ke ztrátě důvěry a svržení daného vůdce lidem. Fakticky se jedná o nástroj, který sice vůdci příliš nepomůže, ale za to může hodně ztratit.⁸⁰ Nadia Urbinati to popisuje jako „základní logiku vizuálního pojetí veřejnosti spočívající ve skutečích, které jsou vykonávány před lidem tak, aby lidé získali dojem (anebo iluzi), že jsou posledními soudci, kteří o těchto činech rozhodují“ (Urbinati, 2018, s. 251). Nadia Urbinati se také snaží ukázat irelevanci podoby návrhu, jak je předkládán davu. To samozřejmě může platit pro určitou část davu, která je pasivní, což Schmitt sám připouští. Schmittem používaná metafora divadla pro popis plebiscitární demokracie však dle mého názoru nutně otevírá prostor pro vstup rétoriky a performance jako nástrojů politiky při plebiscitech.

Metafora divadla

V situaci, kdy Schmitt považuje plebiscit za jediný přijatelně demokratický způsob zapojení lidu do politiky, tak je nutné zmínit mýtotvornou funkci této metody. V momentu aklamace dochází jednak k případnému potvrzení jednoty vládce a ovládaných, ale také k potvrzení existence politického lidu jako fiktivního celku s určitou minulostí, přítomností a budoucností. Mýtus se stává jakýmsi sekularizovaným pojivem lidu. Jestliže se nyní vrátíme k metafoře divadla, tak Schmitt ve svém rozboru Shakespearova *Hamleta*⁸¹ analyzuje vazbu mezi autorem a publikem, což je důležité pro lepší pochopení jeho uvažování o plebiscitarismu. Podle Schmitta se prostor divadla stává veřejným prostorem a rozhoduje se zde o úspěchu či neúspěchu dané hry. *Hamlet* se podle Schmitta vyznačuje na svoji dobu neobvyklým vlamováním odkazů k soudobým historickým osobám a událostem do děje hry. Avšak pouze některé události si získají tu výsadu, aby je bylo možné přetvořit do podoby mýtu. Nejen z tohoto důvodu se stává znalost kontextu u publika naprosto zásadní pro úspěch a pochopení dané hry. Toto autorovi musí omezovat tvůrčí svobodu při psaní divadelních her. Pouze zapojení reálného kontextu do děje hry dokáže přetvořit historickou realitu do podoby mýtu.⁸²

Když se nyní vrátíme zpět k plebiscitární demokracii, tak Schmittova analýza *Hamleta* nám může pomoci lépe přiblížit dynamiku vztahu vůdce a ovládaných. Je zřejmé, že vůdce

---

⁸⁰ SCHMITT. 2008. 304. a SCHMITT. c2004. s. 90 – 91.

⁸¹ SCHMITT, Carl, and Simona DRAGHICI. *Hamlet or Hecuba: The Irruption of Time into Play*. 76 s. Corvallis, OR: Plutarch Press, 2006.

⁸² Tamtéž. s. 30 – 42.

musí jednat výrazně selektivně při výběru plebiscitárních otázek. Schmitt sám konečně odmítá úvahy o každodenních plebiscitech.⁸³ Vůdce kromě správného načasování musí dobře zvážit i téma daného plebiscitu, aby potvrzovalo jeho legitimitu a zároveň dokázalo mýtus jednotného lidu. Téma tedy musí být dostatečně mobilizační, ale i tématicky obhajitelné, protože je zde předpoklad znalosti reálného kontextu daného plebiscitu u lidu. Neúspěch plebiscitu může znamenat ztrátu legitimacy, což je vedlejším produktem rozpadu jednoty vůdce a ovládaného.⁸⁴ To může mít za následek v krajním případě i úpadek funkce veřejného prostoru a zánik politického lidu. To vše kvůli tomu, že podle Schmitta jedinou možností, jak prokazovat jednotu lidu v masových demokraciích je aklamace či veřejné mínění. Plebiscit nelze chápat jenom jako technokratickou metodu zapojení lidu do rozhodování, ale hlavně jako nástroj, jak skrze vhodně položenou otázku znovupotvrzovat vůdcovu legitimitu a zároveň mýtus jednoty vůdce a ovládaných, jednoty politického lidu existujícího ve veřejném prostoru.

---

⁸³ SCHMITT. c2004. s. 91.

⁸⁴ Vůdce přestává být nositelem substantivní kvality daného lidu. Při přetrvávání u moci se z něho stává nedemokratický usurpátor moci.

5. „Americká cesta“ k plebiscitarismu Eric Posnera a Adrian Vermeuleho

Carl Schmitt a jeho dílo ovlivňuje do dneška badatele v mnoha různých odvětvích politologie. Co se týče jeho teorie plebiscitární demokracie, tak za jeho následovníky je možné považovat, zejména Američany Erica Posnera a Adriana Vermeuleho (dále PV – pozn. autora) s jejich knihou *The Executive Unbound*.⁸⁵ V této knize se snaží znovupotvrdit Schmittův předpoklad, že jedinou vhodnou korekcí politického jednání výkonné moci může být jenom veřejné mínění, nikoliv liberální legalismus představovaný kongresovým či soudním dohledem.

5.1. „Soumrak madisonovské republiky“

Ústavní uspořádání USA je výrazně ovlivněno Jamesem Madisonem, jenž prosazoval dělbu moci jako prostředek pro ochranu svobody před tyranii⁸⁶ a zároveň i jako prostředek pro lepší vládnutí obecně. Podle PV však toto madisonovské vyvažování jednotlivých mocí nefunguje. Považují za chybnou představu, že individuální ambice a zájmy nutně splynou či dokonce budou podporovat cíle institucí samotných. Podobně mylná je podle nich i představa o neviditelné ruce, která by měla pohánět soutěživost mezi jednotlivými větvemi moci. Nesoulad s madisonovským ideálem ještě posiluje neschopnost kolektivní akce, ať už interně uvnitř dané instituce nebo při spojení se vůči výkonné moci. Racionálnost jednotlivých institucí je navíc snižována nejenom soukromými zájmy jednotlivců, ale i zájmy politické strany, ke které daný jednatel náleží. PV nevidí mnoho důvodů, proč by taková institucionální decentralizace měla plnit funkci brzd a protivah nějakým pro společnost vhodným způsobem.⁸⁷ Podle Nadii Urbinati se „*Posner a Vermeule domnívají, že deliberativní a reprezentativní demokracie je časově příliš náročná a „špatně přizpůsobená“ rychlému a dramatickému rozhodování*“ (Urbinati, 2018, s. 265).

Úkolem zákonodárné a soudní moci je dohled nad výkonnou mocí. Tyto dvě větve vykonávají zejména právní dohled, kdy dohlíží na to, zda výkonná moc koná v hranicích stanoveného práva. Ideálně by měla exekutiva uvádět do praxe zákony vzešlé ze zákonodárné větve. Politický dohled je svěřen do rukou veřejného mínění, které však může být ovlivňováno prováděným legálním dohledem. PV však ukazují, že tento legální dohled se

---

⁸⁵ POSNER, Eric A. a Adrian VERMEULE. *The executive unbound: after the Madisonian republic*. New York: Oxford University Press, 2013. 249 s. ISBN 978-0-19-993403-4.

⁸⁶ Nutně jde o vyvažování moci výkonné moci, která by mohla mít sklony ke zmíněné tyranii.

⁸⁷ Tamtéž. s. 18 – 25.

stává nedosažitelným ideálem. Kongres i soudy mají značnou **informační asymetrii**. Obě větve sice disponují určitým počtem expertů, avšak jejich počet je značně omezený vůči výkonné moci a navíc často postrádají vstupní informace, takže jejich expertizy jsou nedostačující pro dohled. Nedostatek vstupních informací je způsoben neochotou administrativy poskytovat tyto materiály z důvodu možných úniků informací. Toto nebezpečí se stává obzvláště závažným v otázkách národní bezpečnosti a zahraniční politiky, takže tyto dvě oblasti se stávají ještě méně kontrolovatelné. Dalším problémem je **nutnost kolektivního jednání**. Pouze jako celek má Kongres dostatečnou sílu k vykonávání dohledu, každý pokus jednotlivce o jednání na svoji vlastní zodpovědnost vede k oslabování dohlížecí funkce jako celku. Fakticky také dochází k **dělbě podle stran, nikoliv mocí**. PV tvrdí, že v madisonovském uvažování je dohlížecí funkce zásadní zejména v situaci, kdy má jedna strana většinu v Kongresu a navíc i post prezidenta. Tehdy dochází ke zvýšené delegaci moci směrem k výkonné moci, aniž by docházelo ke kritickému dohledu nad prováděnými politikami. Kongres se snaží na tyto problémy reagovat větším **uzpůsobením vnitřního uspořádání**. Jsou vytvářeny výbory a podvýbory zabývající se konkrétní agendou, což snižuje četnost úniků a jejich viníci jsou snáze odhalitelní a potrestatelní. Soudní kontrola má ještě další problém v **deficitu legitimacy**, kdy se má jednat o jmenované odborníky, přičemž právě jmenování a oficiálně proklamovaná neutrálnost jim výrazně snižuje jejich legitimitu. PV přesto tvrdí, že tato kontrola je nedostačující, protože diskreční moc exekutivy stále uniká podrobnějšímu dohledu.⁸⁸

Tato mezera se ještě prohlubuje v situaci výjimečného stavu, kdy převládá potřeba rychlého řešení vzniklé situace, čemuž neodpovídá spíše deliberativní charakter Kongresu, ani s odstupem času odborné stanovisko soudu. Delegation, které je přítomná i za normálních okolností⁸⁹, se stává základním prostředkem pro řešení dané krize. PV používají dva příklady, jednak dění po teroristických útocích 11. září a finanční kolaps v roce 2008. Prvotní šok vytváří nutnost pro delegaci moci do rukou výkonné moci. Ta toho využívá k zavedení účinných opatření, které mají podchytit a snažit se omezit následky krizové situace. Určitá část těchto rozhodnutí je vykonávána bez potvrzení Kongresem, přesto nejde říci, že by výkonná moc úplně získala volné ruce pro své jednání. Kongres stále posvětčuje a omezuje

---

⁸⁸ POSNER A VERMEULE. 2013. s. 25 – 30.

⁸⁹ Krize se stává stimulem k rychlejšímu a výraznějšímu delegování moci do rukou výkonné moci. Výjimečný stav slouží ke zvýraznění toho, co je v daném systému přítomné i za normálních okolností. Ve výjimečném stavu to získává radikálnější rysy.

určitá rozhodnutí a zároveň omezuje rozsah diskrečních pravomocí, které má výkonná moc. Na druhou stranu také Kongres může přidat určité pravomoci, které výkonná moc nechce, protože to může zhoršit její postavení vůči zákonodárné a soudní moci. Soudní moc reaguje také až s určitým zpožděním, kdy v první nejakutnější fázi v podstatě mlčí a zapojuje se až s určitým odstupem, kdy ochladnou emoce. Pozdější rozhodnutí sice prokazují, že dochází k určitým přečinům, např. vůči právům jednotlivce, avšak efektivně to ve většině případů nevede k napravení těchto křivd, např. propuštění z vězení.⁹⁰ Výkonná moc si udržuje svoji autoritu a převahu nad zákonodárnou i soudní mocí. Jinými slovy výkonná moc nastavuje v situaci krize vůdčí linii potenciálního řešení a soudní a zákonodárné moci zůstává úloha druhořadých přispěvatelů, kteří mohou pouze kosmeticky změnit tuto vybranou linii. Legální pravomoce se stávají do jisté míry bezzubými nástroji, jedinou šancí, jak moci, které by měli vyvažovat a dohlížet, můžou působit, je apel k veřejnému mínění, které má sílu ovlivnit konání výkonné moci.⁹¹

5.2. Veřejné mínění jako politický dohled

Veřejné mínění může mít několik stupňů dohledu, přičemž v nejobecnější rovině rozhoduje v případě střetu různých větví moci o to, kdo bude mít autoritu prosazovat danou politiku na úkor druhého. Téměř vždy se jedná o střet mezi výkonnou mocí zosobněnou prezidentem a zákonodárnou či soudní mocí. Tento střet je doprovázen informační asymetrií, kdy každá strana střetu má odlišné informace a odlišný elektorát, avšak obě tyto proměnné však stále relevantní k dané politice. Podle PV toto napětí může skončit v některých otázkách může dostoupit krajnosti občanské války anebo může být vyřešeno za pomoci veřejného mínění, které musí rozhodnout tento spor tím, že se podpoří jednu z těchto stran. Takto vytvořené veřejné mínění není rozhodně sumou všech občanů, spíše těch zainteresovaných, jejichž rozhodnutí je poháněno socio-ekonomickými faktory, ale i předchozí zkušeností s podobnou situací. PV fakticky tvrdí, že pro dané aktéry je racionálnější, buďto se dohodnout či se podřídí rozhodnutí veřejného mínění. Prodlužující se krize s sebou nese nebezpečí paralyzování systému, které má za následek úpadek důvěry v oba aktéry a ztrátu v příštích volbách. Toto rozhodnutí navíc nastavuje určitý precedens pro příští podobnou situaci, protože jednatel, který minule ztratil v podobném střetu, má strach z možného

---

⁹⁰ POSNER A VERMEULE. 2013. s. 31 – 37 a 51.

⁹¹ Tamtéž. s. 60 – 61.

znovuselhání, takže se radši podřídí.⁹² Ačkoliv je možné, že veřejné mínění může svým hlasem podpořit ve výše zmíněném střetu i Kongres či Nejvyšší soud, tak podle PV je pravděpodobnější, že převáží výkonná moc. Výkonná moc navíc do své struktury zabudovává legální černé a šedé díry, které spíše vytvářejí dojem legální kontroly, avšak ve skutečnosti se jedná o určitou fasádu zakrývající diskreční jednání výkonné moci.⁹³

Z těchto důvodů PV spoléhají spíše na politický dohled veřejným míněním. Demokratickou institucionální pojistkou pro PV jsou volby.⁹⁴ Ty mají dvojí význam, jednak pomáhají vybrat toho nejvhodnějšího kandidáta, který se nejvíce blíží ve svých preferencích veřejnosti, a také vytváří podněty pro kandidáta v podobě tlaku na jednání ve prospěch veřejnosti, protože ta rozhoduje o jeho zvolení. Soutěž spojená s volbami povede k posílení informovanosti o jednotlivých kandidátech. Soupeři mají zájem o veškeré informace spojené s držiteli úřadů a voliči mají zase zájem získávat informace o výkonnosti výkonné moci. K tomu všemu slouží mimoústavní instituce, které nejsou zahrnuty do madisonovského pojetí systému brzd a protivah. Jedná se zejména o masmédia a politické strany. Navíc dochází k určitému relativizování dělby moci, kdy autorizace Kongresem se stává optimální, nikoliv nutnou variantou. Veřejné mínění a stranické soupeření dokáží lépe korigovat prezidentovo chování a jeho vztah k určitým tématům, které se nacházejí v zájmové oblasti veřejného mínění.⁹⁵

S narůstající diskrecí také narůstá nedůvěra veřejnosti v danou administrativu. Problém je, že veřejnost často není schopná dobře odlišit „dobře motivovanou administrativu“⁹⁶ od té špatné, tudíž se veřejnost zdráhá autorizovat zvýšené diskreční pravomoci pro výkonnou moc, i když její úmysly jsou prospěšné pro veřejnost. Z těchto důvodů výkonná moc potřebuje získat **důvěryhodnost** pro zvýšení své diskreční moci. Důvěryhodnost navíc získává na významu s úpadkem zákonodárného a soudního dohledu, kdy pouze skrze ni může prezident získat delegování moci a důvěru veřejného mínění. PV tvrdí, že i bez nových ústavních dodatků může *dobře motivovaná administrativa* vysílat

---

⁹² POSNER A VERMEULE. 2013. s. 75 – 80. V této situaci není předpokladem, že lid alokuje pravomoc správně. Určitá znalost veřejného prostředí u obou institucionálních aktérů vede k možnému předejití této situace, kdy se radši dohodnout, aniž by nechali dojít situaci takto daleko.

⁹³ Tamtéž. s. 89 – 90.

⁹⁴ Podle nich se jedná však o nedokonalou instituci, protože je nutné brát v úvahu větší vliv určitých skupin. Nelze tak říci, že plně platí „jeden člověk, jeden hlas“, protože lidé se mohou podílet, např. finanční podporou kampaně (Posner a Vermeule, 2013. s. 115).

⁹⁵ Tamtéž. s. 114 – 121.

⁹⁶ Jedná se o takovou administrativu, jejíž cílem je prosazování obecně užitečných veřejných dober, nikoliv o zneužívání moci pro své vlastní osobní cíle.

signály o svých záměrech, což je mnohem obtížnější pro administrativu zneužívající svoji moc. Dobře motivovaná administrativa musí mít určitý vhled do uvažování veřejnosti o daných hodnotách, kterých se daná politika dotýká, přičemž navíc musí brát v potaz i zde přítomnou informační asymetrii. Co nejvhodnější vyvážení hodnot v rámci prováděné politiky představuje cíl, jehož chce dobrá administrativa dosáhnout. Jinými slovy „dobře motivovaná exekutiva, v našem smyslu, je exekutiva, která vybírá takové politiky, které by si voliči, kdyby věděli, co exekutiva ví“ (Posner a Vermeule, 2013, s. 130). Odlišnou možnost představuje předpoklad, že daná politika je sice nekonzistentní se současnými preferencemi veřejnosti, avšak nové preference budou formovány v důsledku výsledků dané politiky, jenž přináší nové informace. To vše má v sobě i zanesený i dějinný odkaz prezidenta, protože je možné, že dnes utajované informace mohou být v budoucnu odtajněny, takže veřejnost bude moci posoudit účel a vhodnost prezidentova jednání.⁹⁷

Prezident a jeho administrativa i proto často cíleně vytyčuje svůj manévrovací prostor tak, že určitá rozhodnutí mohou tvarovat legální prostor, který určuje mantinely pro jeho budoucí rozhodování. Tímto také zvyšuje náklady pro získání důvěryhodnosti pro případné zneužití moci. Mezi mechanismy, skrze které je možné zvyšovat důvěryhodnost, lze zařadit např. spolupráci výkonné moci s nezávislou expertní agenturou; jmenování členů jiných stran do pozic v administrativě⁹⁸; prosazování politik protichůdných s preferencemi jeho strany či jeho osobními preferencemi, např. Nixonova návštěva Číny; zastávání multilateralismu v mezinárodních vztazích nebo ukazování transparentnosti, zejména přizváním novinářů známých svojí názorovou integritou jako pozorovatelů procesu rozhodování o podobě politik. Z těchto mechanismů samozřejmě neplynou pro prezidenta pouze zisky. Skutečnou cenou je ztráta části kontroly v přítomnosti pro větší diskreci založenou na důvěře v budoucnu. PV sami říkají, že tyto mechanismy nemusí být vždy úspěšné, ale mohou převážit náklady, jak z pohledu dobře motivované administrativy, tak i voličů a i členů legislativy. Již samotný fakt, že tyto mechanismy jsou využívány je znak toho, že činy prezidentovy administrativy jsou prováděny s ohledem na veřejné dobro a hodnoty vyznávané veřejností.⁹⁹

---

⁹⁷ POSNER A VERMEULE. 2013. s. 122 – 131. Dochází k tomu, že předvolební sliby mohou, ale spíše nemusejí být naplňovány. Výkonná moc musí být schopná flexibilně reagovat na vzniklou situaci a na reakci veřejnosti, která má určité preference ohledně dané situace.

⁹⁸ Pomáhá to hlavně rozptýlovat pochybnosti o dané administrativě, že jedná v zájmu určité politické strany a navíc to vytváří dojem umírněnějších postojů, které jsou omezovány větší pluralitou pohledů. V jiné variantě může prezident jmenovat do své administrativy člena odlišné frakce své vlastní strany, než je ta jeho (Posner a Vermeule, 2013, s. 143).

⁹⁹ Tamtéž. s. 137 – 153.

5.3. Prevence před dikaturou

Postupný zánik madisonovského systému brzd a protivah, který dle některých chrání americkou demokracii před tyraní, může vést k situaci rostoucího nebezpečí usurpování moci. PV však odmítají, že by strach z tyranie dokázal účinně vytvářet pojistky proti nástupu diktatury. Jedním z důvodů je, že samotný strach již zesiluje případná rizika, aniž by bylo dosaženo určité nebezpečné meze. PV usuzují, že důvod, proč se v USA nikdy neprosadila diktatura je v demografických faktorech. Populace USA je bohatá a relativně vzdělaná; ačkoliv stále heterogenní, tak zde existují různá překrývající se štěpení. Jinými slovy, zatímco legální pojistky pomalu selhávají, tak ekonomické a politické faktory samotné vytvářejí jiné pojistky, které přímo omezují prezidentovu administrativu. „*Tyranie veřejnosti a (obzvláště) mínění elit*“ funguje jako nový regulátor v situaci, kdy „*úniky od úředníků exekutivy čeří vody, žurnalisté jsou profesionálně nepřátelští ...*“ (Posner a Vermeule, 2013, s. 201). To vše v epoše, kdy kombinace vyspělé společnosti a moderních technologií otvírá prostor pro lepší politickou kontrolu, skrze veřejné mínění.¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ POSNER A VERMEULE. 2013. s. 193 – 202..

6. Okulární demokracie Jeffreyho Greena

Jeffrey Green přichází se svoji vlastní teorií plebiscitární demokracie, jejíž odlišnost je založena zejména na změně paradigmatického uvažování o orgánech, skrze které se jednotlivci mají možnost účastnit politického rozhodování. Tuto svoji teorii nazývá příhodně okulární demokracií, protože Green odmítá paradigmatickou nadvládu hlasu a nahrazuje ji podle něho vhodnějším orgánem zraku. Jeho teorie představuje práci, která si bere něco z obou německých klasiků teorie plebiscitarismu. Svým způsobem Jeffrey Green představuje spojení myšlenkových proudů Maxe Webera a Carla Schmitta, které využívá jako základní stavební kameny pro svoji teorii. Nahrazuje však aklamaci důrazem na mínění a souzení, které v době rozmachu moderních technologií umožňuje lidu lepší kontrolu vůdců. Pokud se nyní krátce podíváme na odlišnosti od současných teoretiků plebiscitarismu, tak od autorské dvojice Posner a Vermeule se odlišuje zejména menším důrazem na nadřazenost výkonné moci nad zákonodárnou mocí.¹⁰¹ Jinou odlišnost je možné hledat v souvislosti s aktualizovanou verzí vůdcovské demokracie, zatímco tato aktualizovaná vůdcovská demokracie stále zdůrazňuje hlavní úlohu soutěživých voleb, tak Green se snaží ukázat jinou a podle něho účinnější kontrolu politiků. Tato kontrola je kontinuální i během mezivolebního období. Lid díky zraku získává větší moc, která více odpovídá reálným podmínkám. Lid zůstává mlčící masou, avšak nyní má prostředky, jak ovlivňovat chování a částečně i politické výstupy.¹⁰²

Prvotní analýza soudobé politické reality se skoro v ničem neliší od předcházejících teorií. Green však ještě výrazněji kritizuje diskurzivní převahu hlasu jako hlavního orgánu, což vede k ignorování zraku jako možné alternativy. „Návrat“ zraku do politické teorie tedy chápe jako možnost nového návratu plebiscitární demokracie, která pomůže demokracii více přiblížit reálným životům běžných občanů. Není náhodou, že podtitulem jeho knihy, která se tomuto tématu věnuje je *Democracy in an Age of Spectatorship*.¹⁰³

Vzestup masových komunikačních prostředků vede ke vznikům spíše jednosměrných komunikačních kanálů, kdy malá skupina mediálně proponovaných jedinců je schopná ovládat davy právě skrze tyto kanály. Tato situace ukazuje, že většina občanů nejsou tvůrci či ovlivňovatelé různých politik, ale pouze mlčící přihlížející toho, jak tyto rozhodnutí dělá

---

¹⁰¹ URBINATI. 2018. s. 268 – 269.

¹⁰² SCOTT, A. (2018). (Plebiscitary) leader democracy: The return of an illusion? *Thesis Eleven*, 148(1), 3–20.
<https://doi.org/10.1177/0725513618800120>. s. 12 a 15.

¹⁰³ GREEN, J. E. (2011). *The eyes of the people: Democracy in an age of spectatorship*. Oxford: Oxford University Press. 2011. 284 s.

někdo jiný. To nutně vede k ohrožení rovnosti jako základní hodnoty demokracie. Navíc demokracie publika umožňuje vyhnout se napětí v otázce dosahování demokratických příslibů, které jsou však stále méně naplnitelné.¹⁰⁴ Jinými slovy se dá říci, že sice může existovat institucionální design, který bude založen na hodnotách rovnosti a svobody spojených s liberální demokracií, avšak dokud lidé sami sebe nebudou považovat za rovné a svobodné občany, tak se nebude jednat o autentickou liberální demokracii. Lidé mají spíše pocit přílišné odtrženosti moci, aniž by na ni mohli sami dosáhnout a zároveň jim jejich pozice umožňuje ovlivňovat politické události pouze skrze masové organizace, nikoliv jako jednotlivci. Navíc socio-ekonomické podmínky liberálních demokracií ještě více prohlubují tuto propast mezi běžnými občany a oligarchickými strukturami.¹⁰⁵

Vokální model demokracie

Green vedle sebe staví dva modely demokracie, jednak vokální a jím upřednostňovaný okulární model lidové moci. Rozdíl mezi nimi ukazuje na chápání tří důležitých hodnot demokracie. Jedná se o objekt lidové moci, orgán lidové moci a samotný kritický ideál demokracie.¹⁰⁶

Vokální model demokracie je v současnosti převládající model demokratické teorie. Je založen obecně na představě o sebevládě lidí, skrze jejich schopnost být slyšeni. Objektem lidové moci je **zákon** chápáný široce jako statusy a normy tvarující veřejný život. Orgánem veřejné moci je **rozhodování** jako zřejmé vyjádření toho, co daná politika by měla vykonávat. Pod touto lehce matoucí formulací si lze představit hlasování či veřejné mínění. Jinými slovy se jedná o způsob, jak lid identifikuje svoji vůli a přenáší tuto vůli nad politický život. Konečně kritickým ideálem vokální demokracie je **autonomie** jako schopnost lidu žít pod zákony, které samo pomáhálo vytvářet.¹⁰⁷

Green tvrdí, že pokud podlehneme této nebezpečné fikci klasické teorie demokracie, tak je snadné ponechat na vedlejší koleji demokracii publika. Ta je chápána jako něco, co se nachází mimo politiku a zároveň tedy i úplně postrádající jakoukoliv moc ovlivňovat politické jednání.¹⁰⁸

---

¹⁰⁴ GREEN. 2011. s. 3 – 7.

¹⁰⁵ GREEN, Jeffrey E. *The shadow of unfairness: a plebeian theory of liberal democracy*. 252 s. New York: Oxford University Press, 2016. ISBN 978-0-19-021590-3. s. 2 – 9.

¹⁰⁶ GREEN. 2011. s. 7 – 8.

¹⁰⁷ Tamtéž. s. 8 - 9.

¹⁰⁸ Tamtéž. s. 125.

6.1. Okulární model demokracie

Okulární model je založen na změně uvažování o třech výše zmíněných hodnotách. V rovině objektu dochází k přesunu k **vůdcům**. Green uvažuje o vůdcovství ve weberovské tradici, kdy se nejedná o odklon od demokratické tradice, ale spíše o prostředek, jak dosáhnout naplnění lidové vůle. Vůdcovství má také napomáhat formovat a vzdělávat lidový úsudek o jejich preferencích v kontextu existujícího demokratického režimu. Předpokladem je zbavení se představy, že lidé mohou svým hlasem sami rozhodovat či ratifikovat politická rozhodnutí, ale tento model je postaven na představě o možnosti ovlivnění výkonu vůdcovství. Vůdcové již nejsou pouhými „převodovými pákami“ lidu, ale v jejich funkci je zosobněna a realizována samotná demokracie.¹⁰⁹ Funkce lidu má spíše estetickou funkci rozhodování o podobě vůdcovství.

Orgánem lidové moci se stává **zrak**. Konkrétně se jedná o **zírání**, jenž je hierarchizovanou formou vizualizace, která dozoruje, pozoruje a dosahuje pocitu stálého sledování. Samotný efekt zírání je možné vysvětlit několika možnými způsoby; mj. „boží dohled“, lacanovský Druhý, sartrovská moc podřývat jednání druhého pouhým pohledem, foucaultovský panoptikon či feministické teorie a jejich pojem mužského zírání. Všechny tyto příklady mají společné, že je zde (ne)přítomný dohled pohledem, aniž by muselo být proneseno jediné slovo.¹¹⁰ Upřený pohled lidu je koncept, který může být chápán jako dostupný prostředek, jak kontrolovat svoje vůdce. Samotný pocit dohledu a s tím spojeného nekomfortu u vůdců je ještě zvýrazněn tradičnějšími zdroji lidové kontroly jako jsou volby. Těmito situacemi je tento pocit dohledu ještě více umocňován a dostává potencionální vůdce pod větší tlak, protože při špatné obraze jim hrozí neúspěch. To je spojeno s větší frekvencí veřejného vystupování, čehož je předpoklad v samotné povaze voleb. Volby se stávají spíše výběrem správného kandidáta, spíše než programu strany, tudíž jeho veřejné vystupování je zásadní.¹¹¹

V poslední hodnotě se kritickým ideálem stává **otevřenost** (v orig. znění **candor** – pozn. autora). Primárním záměrem tohoto kritického ideálu je, že vůdcové nemají kontrolovat podmínky svého vystupování, tedy spíše institucionální požadavek. V ideálním

---

¹⁰⁹ GREEN. 2011. s. 8 – 9.

¹¹⁰ Tamtéž. s. 9 – 11. Jako jeden příklad za všechny lze použít Foucaultem převzatý benthemovský panoptikon. Disciplinární zírání je neodmyslitelně spojeno s disciplinární mocí. Cílem disciplinární moci je formovat a trénovat jedincovu subjektivitu v protikladu k suverénní moci, která mu přikazuje platit daně a poslouchat zákony. Zásadní je hlavně povinná viditelnost subjektu. Pocit toho, že je stále viděn, ho nutí udržovat si svoji disciplinovanou subjektivitu. Tato moc se však manifestuje nikoliv rozkazy, ani úmyslným odkazováním ke své přítomnosti, ale pouhým pocitem dohledu (zírání). (Green, 2011, s. 10)

¹¹¹ Tamtéž. s. 11 – 13.

případě lid kontroluje podmínky veřejného vystupování politiků. Druhotně se při takové otevřenosti projeví i povaha samotného kandidáta, zejména upřímnost nebo čestnost. Hlavním účelem je, aby tyto události měli charakter spontánní veřejné akce. Nemá se jednat o předem naplánované akce zeshora. Dnes jsou takové události téměř dokonale pod kontrolou vůdců a jejich týmu. Je určen přesný čas, konkrétní místo, počet a témata možných otázek a další možné aspekty, jenž by mohly narušit bezproblémový průběh takové události. Jedinými slabšími místy těchto akcí je fakt, že jsou vysílány živě a dochází k interakci s jinými lidmi, kteří nemusí reagovat předpokládaným způsobem. Tento typ kontroly má ze své podstaty nutně negativní charakter. Institucionalizovaná upřímná otevřenost je spíše ideál, protože lid si musí nejprve tuto možnost kontroly na vůdcích vybojovat. Principem je spíše snaha ukázat, do jaké míry a zda vůbec nějakým způsobem kandidát nekontroluje podmínky svého vystupování. Navíc to umožňuje odlišit špatné a lepší politické výstupy a také osobní charakter kandidátů v rámci takového rozvažování. Otevřenost nejlépe prokazuje, že veřejné vystupování politických vůdců je samo o sobě hodné sledování. Navíc to podle autora otvírá prostor pro posouzení a reformování demokratického imaginárního.¹¹²

6.1.1. Lidu „na očích“

Otevřenost je zásadní hodnotou, kterou lze vnímat jako hlavní pro úspěšné fungování okulární demokracie. Green se nejprve snaží ukázat její přednosti v porovnání s dalšími hodnotami demokracie jako je deliberace, participace a transparentnost. Autor, říká, že tento kritický ideál je přítomný ve všech těchto hodnotách, avšak plní spíše úlohu prostředku, než konečného cíle. Již z tohoto důvodu není možné považovat upřímnou otevřenost za apriori škodlivou věc. Green tvrdí, že je nutné o tomto pojmu uvažovat jako o neredukovatelném pouze na některou z výše zmíněných hodnot.¹¹³

Vztaženo k ideálu deliberace otevřenost může být bez deliberace, otevřenost se často odehrává v kontextu veřejné podívané, což odporuje ideální řečové situaci. Transparentnost často odkazuje spíše k neosobním věcem, např. k faktům či znalostem. Osoba se v tomto kontextu může stát transparentní jenom ve spojení s určitým problémem. Ideál otevřenosti odkazuje k centrální pozici určité osoby a jejímu vztahu k podmínkám svého vlastního vystupování. Jinými slovy transparentnost odkazuje k snaze o dohledání pravdy, zatímco

---

¹¹² GREEN. 2011. s. 13 – 15.

¹¹³ Tamtéž. s. 179 – 180.

otevřenost směřuje nejprve k dosažení spontánního jednání a až skrze tuto spontánnost se dosahuje pravdy. Ve vztahu k participaci se otevřenost uplatňuje v užší škále zaměřené na veřejné vystupování vůdců – jedná se o prezidentské debaty, vyšetřovací komise či tiskové konference.¹¹⁴

Prezidentské debaty

Tento formát veřejného vystupování může být vnímán jako oslabení politikovi schopnosti kontrolovat podmínky svého vystupování. Prvně se jedná o živé přenosy, takže se zvyšují sázky i risk pro kandidáty. Jedna chyba může mít zdrcující následky pro jeho šance na zvolení. Pro obhajujícího kandidáta se jedná navíc o nejintenzivnější útok na jeho osobu za dobu trvání jeho mandátu. Kandidáti se musí potýkat s kritikou svých rivalů či nepříjemnými dotazy tázajících se, jejichž cílem je dobrat se nějaké hlubší pravdy o určitém sporném tématu. Pro větší efektivitu otevřenosti je ideální vzájemné dotazování a následné reakce kandidátů. Další možností je kladení otázek ze strany moderátorů, prodloužení celkové času této debaty pro větší prostor pro odpovědi.¹¹⁵

Zásadním problémem je, že často dochází k omezování těchto podmínek. Navíc tyto podmínky jsou kontrolovány týmy samotných kandidátů, nikoliv nezávislými komisemi, které by rozhodovaly o jejich podobě či počtu těchto diskuzí.¹¹⁶

Ideálním formátem je vzájemná diskuze mezi kandidáty, kdy lid či nějaká jeho náhražka (moderátor) jsou odsunuti do pozice tichých přihlížejících. Tento formát nejlépe vyvolává dojem prostředí, kde dochází ke vzájemné konfrontaci, spontánnosti a tlaku, jenž vytrhává kontrolu nad jejich vystupováním z jejich rukou. Lid chce objektivně v rámci dané debaty posoudit charakter a schopnosti všech kandidátů. To je ještě umocněno soutěživým charakterem debaty. Cílem není dosáhnout konsensu na určitých věcech, ale v dané debatě převážít nad jinými kandidáty a získat volební hlasy přihlížejících. Volba strategií a témat pro danou diskuzi záleží pouze na daných kandidátech. To vede k situaci, kdy cílem debaty nejsou konkrétní problémy či okruhy témat, ale ukázání osobních kvalit kandidátů, např. výraz tváře, urovnanost projevu atd.¹¹⁷

---

¹¹⁴ GREEN. 2011. s. 180 – 181.

¹¹⁵ Tamtéž. s. 181 – 183.

¹¹⁶ Tamtéž. s. 183.

¹¹⁷ Tamtéž. s. 184 – 187.

Veřejná slyšení

Předpokladem pro veřejná slyšení je existence konsensu na tom, že se nikdo nesmí povyšovat nad právo ve fungující liberální demokracii. Při porušeních musí být zahájeno vyšetřování. Green však rozšiřuje používání této metody i na funkci lidové kontroly politiků za běžných okolností. Jeho cílem je maximalizace takových slyšení, ale zároveň omezení jeho potenciálně subverzivního charakteru pro společnost. Nesmí dojít ke zneužívání tohoto prostředku pro vlastní politické účely. Green používá Constantovu teorii veřejného slyšení jako model. Podle Constanta musí mít veřejné slyšení dva cíle, jednak přivést viníky před spravedlnost, avšak zejména existuje politický rozměr tohoto vyšetřování. Tento druhý rozměr je zcela zásadní pro udržování „živého ducha národa“. To díky možnosti sledovat své zástupce v otevřené debatě a zároveň to umožňuje poměřovat míru svobody tisku. Takové nastavení instituce veřejných slyšení vede k posílení ducha svobody a větší kontrole dodržování ústavy daného státu a i větší participaci na věcích veřejných.¹¹⁸

Dělbá mezi kriminálním a politickým aspektem má několik zásadních následků. Prvně vyšetřovanými mohou být pouze vůdcové, nikoliv běžní občané. Za druhé dochází k rozšíření možných argumentů i daných vyšetřování, protože obvinění není vázáno k žádnému předchozímu psanému zákonu. Za třetí platí pravidlo, že vyšetřován je jednotlivec a toto vyšetřování je prováděno několika. Úkolem lidu je sledovat a udělat si úsudek o vůdci. Jedná se tedy o snahu o postavení vůdce do pozice, kdy bude moci být pozorován. Posledním rozdílem je vysoká frekvence obviněných, ale nízký výskyt uskutečněných trestů. Voliči sami musí být schopni daného vůdce zbavit jeho pozice ve volbách.¹¹⁹

Green také odmítá námitky spojené ze zahlcením systému těmito požadavky, které by omezovaly prostor pro tvorbu a schvalování legislativy. Podle něho již dnes je politický prostor přehlacen různými nevykonnými politickými aktivitami, např. řečnění či fotografováním se s politiky. To vše slouží k vytvoření mediálního obrazu politika a získání potřebné podpory. Otevřenost se stává nástrojem, který z daného rámce nevybočuje a zároveň dává lidu větší moc.¹²⁰

---

¹¹⁸ GREEN. 2011. s. 190.

¹¹⁹ Tamtéž. s. 190 – 192.

¹²⁰ Tamtéž. s. 194.

Prezidentské tiskové konference

Další možná riziková situace, kdy politik nemá své vystoupení plně ve svých rukou. On a jeho tým se snaží přirozeně tuto jistou kontingenci redukovat, např. umísťování svých tazatelů do publika nebo omezováním přístupu nepohodlným reportérům na tiskovou konferenci. V konečném důsledku samotná podoba tiskové konference je závislá na přání prezidenta a jeho týmu. Podle Greena tisková konference plebiscitárního stříhu musí mít v sobě zakomponovaný prvek nerovného soupeření mezi relativně mocným vůdcem a relativně bezmocnými tazateli. Pouze tehdy bude mít tisková konference prvky otevřenosti, kdy tazatelé mohou dostat vůdce do nekomfortní situace nutícího reagovat více autenticky.¹²¹

Náhražka vůdce tiskovým mluvčím pro autora nepřijatelná jako dvojí odmítnutí ideálu otevřenosti. Prvně tiskový mluvčí představuje štít pro vůdce před veřejným vystoupením. Navíc vystoupení tiskového mluvčího nelze vnímat jako autentické, protože nutně nemluví za sebe, ale za svého prezidenta. Pro plebiscitaristy je tedy zásadní, kdo pronáší proslov, nikoliv co je obsahem daného proslovu.¹²²

6.2. „Chléb a hry“

Jeffrey Green parafrázuje známé satirické pořekadlo o „chlebu a hrách“, kdy mu odnímá jeho spíše pejorativní hodnotu a využívá ho pro popis vztahu lidu a mocenských elit. Zúčastňování se demokratického rozhodování při absenci reálné možnosti sebevlády je nutné chápat právě metaforou „chlebu a her“.¹²³

Oblast her je zastoupena výše zmíněnou okulární sférou, kdy Green na příkladu dvou Shakespearových her poukazuje na (ne)fungování plebiscitární demokracie v místě svého prapůvodu, tedy v starověkém Římě. Konkrétně se jedná o hry *Coriolanus* a *Julius Caesar*. Tyto hry představují ukázkou postupného úpadku Římské republiky a postupného vzestupu politické korupce vedoucí k marginalizaci úlohy lidu. Ve hře *Coriolanus* je hlavní postavou římský politik s aspirací stát se vůdcem. Zásadní podmínkou pro jeho aspiraci je předstoupení před lid, kde má být schopen podstoupit kritické zhodnocení lidem. Coriolaniova neochota předstoupit je způsobena aristokratickým znechucením z lidu, ale také strachem z tohoto

---

¹²¹ GREEN. 2011. s. 195 – 196.

¹²² Tamtéž. s. 197 – 198. Lid nemusí mít jasné postoje ohledně daných politik či mají skeptický postoj ohledně možností dané vlády tyto politiky prosadit. Otevřenost jim však umožňuje vytvořit si určité měřítko ohledně demokratického progresivismu dané vlády (Green, 2016, s. 136).

¹²³ GREEN. 2016. s. 26.

vystavení se kontrolujícímu pohledu lidu. Nejistota situace, kdy Coriolanus neví, co může očekávat, je zásadní pro kontrolu lidu nad svými vůdci, protože jim pomáhá odhalovat skutečnou osobnost a ukazuje i případná slabá místa, která může daný aspirant mít. Naopak ve hře *Julius Caesar* se ukazuje vystupování vůdce jako přesně naplánované a kontrolované, což je příznakem úpadku plebiscitárních prvků Římské republiky. Julius Caesar je ochoten předstoupit před lid, avšak se jedná pouze o efekt pro dosažení neomezené rozhodovací moci. Otevřenost tudíž není pouze určitým psychologickým prvkem, ale musí být institucionálně ukotvená. Podle Greena je zásadní právě to, že si sice nemůže být jistí otevřeností a upřímností samotného kandidáta, avšak jeho veřejné vystupování takové musí být, aby získal důvěru lidu. Takové pojetí události má v sobě zabudované spojení činů a slov, kdy dochází k odkrytí charakteru vládnoucích. To se v případě Julia Caesara neděje, zde prázdné fráze slouží pouze k ospravedlnění usurpace moci. V *Coriolanovi* se ukazuje skutečná moc lidu, kdy lid vstupuje do politické arény, nikoliv však jako zákonodárce, ale jako někdo, kdo je schopen vybírat vhodné vůdce a zároveň omezovat sklony vůdců ke svévolnému jednání.¹²⁴

Ve své pozdější knize *The Shadow of Unfairness* se sice Green primárně zabývá otázkou plebejské demokracie, ale určité její prvky je možné zapojit i do jeho pojetí plebiscitární demokracie, což nakonec i sám autor připouští. Green primárně rozlišuje dva typy břemen, které je možné uvalit na oligarchické elity. Dle mého názoru pro plebiscitární demokracii jsou příhodnější zejména ty politická, nikoliv ekonomická břemena.¹²⁵ Z tohoto důvodu se zaměřím právě na politická břemena. Green tvrdí, že lid musí používat nedeliberativní diskurz, protože ten jediný je schopný dokázat prorazit do monopolu moci představovaného elitami. Tento diskurz může mít tři polohy:

- **tiché přihlížení;**
- **omezené právo projevu;**
- **narušení křikem či pískáním.**

První poloha je příznačná pro plebiscitární demokracii, avšak situace si často nutí i použití třetí polohy, kdy její aplikace umožňuje vulgární narušení konverzace řízené určitými

---

¹²⁴ GREEN. 2011. s. 131 – 139.

¹²⁵ Zatímco politická břemena mohou pomáhat odhalovat kandidátův charakter během institucionalizované otevřenosti, tak ekonomická břemena slouží spíše k upouštění skeptice ohledně své vlastní pozice, kdy toto speciální břemeno zatěžuje těch Několik, kteří mají vliv a prostředky.

normami zdvořilosti. Toto narušení prostoru je fakticky jedinou možností, jak se může plebejec vyjádřit. Navíc to dopomáhá odcizeným elitám uvědomit si, odkud pochází jejich legitimita a také to vytváří tlak na větší uplatňování ideálu otevřenosti, protože kandidát je nucen určitým způsobem reagovat na danou provokaci přicházející z publika. Takový projev často postrádá vnitřní kohezi či dokonce určitý racionální podklad, ale podle Greena jde spíše o formu. Jedná se o narušení zavedeného poměru sil, kdy dochází k vědomému vystavení kandidáta do potencionálně ponižující situace.¹²⁶

6.3. Hodnoty ospravedlňující okulární demokracii

Green připouští, že samotná hodnota spektakulárnosti vycházející z reálné podoby politiky není plně dostačující pro obhájení okulární demokracie. Z tohoto důvodu autor ukazuje i další hodnoty, které tato demokratická teorie zahrnuje. Tato teorie má v sobě také **intelektuální** hodnotu. Ideál otevřenosti indikuje, že se jedná spíše o postrepresentativní teorii demokracie. Tato teze vychází zejména ze stále zhoršujícího se vztahu reprezentant – lid. Lid ztrácí schopnost svými vstupy ovlivňovat politické výstupy. Tento model představuje jiné paradigma uvažování o demokracii, základem již není hlas, ale zrak.¹²⁷

Další hodnotou je **egalitarismus**. Ideál otevřenosti přináší nad politiky břemena určená primárně pro ně. Egalitářství vychází paradoxně ze vtělené nerovnosti mezi vůdci a běžnými občany, tudíž se jedná v tomto případě o ryze negativní kompenzační hodnotu. Green to nazývá „*machiavelismem pro lid*“.¹²⁸ Jedná se o obrácení vztahu, kdy občan má právo na takové nástroje sledování, které mu budou kompenzovat absenci možnosti ovlivňovat politická rozhodnutí.¹²⁹

Estetická hodnota má za cíl maximalizaci veřejných vystoupení jako událostí, které si zaslouží pozornost. Green používá termínu pseudoudálost pro vystoupení, které postrádá spontánnost a je pravým opakem toho, co představuje otevřenost. To vede k situaci, kdy taková událost ztrácí samotný smysl, protože se stává spíše oslavou organizujících, než prostorech pro kritické zhodnocení kandidáta. Účelem otevřenosti je právě odmítnutí takové podoby událostí jako patologických. Plebiscitární demokracie cílí zejména na kultivaci a

---

¹²⁶ GREEN. 2016. s. 114 – 118.

¹²⁷ GREEN. 2011. s. 17 – 19.

¹²⁸ Lze ho chápat jako kodex chování správného politika: I. Politika není o dosahování vznosných morálních cílů, ale spíše o zajištění základních podmínek stability. II. Nelze vycházet z doby nula, ale ze situace existující kontextu a pocitu ohrožení. III. Nelze slučovat etické normy chování na osobní úrovni s politickým jednáním, kde je možné použít mnohé prostředky pro záchranu státu. (Green, 2011, s. 24)

¹²⁹ Tamtéž. s. 25 – 26.

institucionalizování spontánnosti. Hannah Arendt pro popsání této vlastnosti používá metaforu zázraku. Zázrak je chápán zázračně jenom přihlížejícími, nikoliv vykonavatelem. Takové chápání v kombinaci s otevřeností by mělo mít za následek ukázání pravých záměrů kandidáta a potlačení případné propagandy. Je zde však předpoklad existujícího demokratického uspořádání, kde se nemá jednat o revoluční události, ale spíše o kontrolu již zavedeného režimu.¹³⁰

Poslední, avšak neméně důležitou hodnotou je **solidarita**. Tento model demokracie umožňuje podle autora obnovit koncept lidu jako smysluplné kolektivní identity v politickém životě. Lid není chápán jako filosofická abstrakce, ani jako sjednocená obecná vůle, ale masový pozorovatel politických elit. Nemusí se nutně jednat o simultánní pozorování jedné události. Jedná se spíše o společnou zkušenost tvarování politiky skrze pozorování. Kontinuální (i mimovolební) sledování navíc vytváří pouto solidarity mezi lidmi se stejnou zkušeností s pasivním sledováním.¹³¹ Navíc dochází k otevření prostoru pro změnu i pro nevoliče, protože i oni se mohou účastnit rituálu otevřenosti, a tím také politického života. Toto účastnění je zároveň na širší bázi, než ve volebních kláních. Je důležité zdůraznit rozdíl mezi lidem a elektorátem, zatímco druhý jmenovaný volí vůdce, tak lid nikoliv. Lid je spojován očním vjemem, který je ze své podstaty pasivní činností, avšak na druhou stranu inkluzivnější, než jinak definované pojetí lidu. Jednota je pojímána spíše esteticky, protože daní lidé nutně nemusí sledovat stejné události a pokud sledují stejnou událost, tak nemusí nutně sdílet stejné vnímání této události.¹³²

---

¹³⁰ GREEN. 2011. s. 19 – 22.

¹³¹ Tamtéž. s. 27 – 28.

¹³² Tamtéž. s. 202 – 210.

7. Politická performance

Předchozí kapitoly jsou věnovány několika teoriím plebiscitární demokracie, přestože jsou viditelné rozdíly mezi jednotlivými teoriemi, které jsou však plodné a oživující pro dané teorie, je nutné dodat, že zásadní oblastí pro plebiscitární teorie zůstává vytváření vztahu mezi politickými vůdci a lidem. Kromě teorií samotných nám může pomoci lépe pochopit tento vztah i zapojení přístupů z oblasti **politické performance**. Výzkumníci, například Shirin Rai či Janelle Reinelt¹³³, se ve svém přístupu snaží poukázat na podobnosti mezi politikou a performancí. Jestliže omezíme záběr na oblast plebiscitární demokracie, i přesto je možné vidět sdílené vlastnosti mezi plebiscitární demokracií a performancí, např. nutná interakce aktérů a příslušníků široké veřejnosti.

Dynamicky se vyvíjející sada pravidel a norem, kterou nazývají *gramatikou*¹³⁴, umožňuje chápání politické performance jako způsobu komunikace různých významů spojených s institucemi, politikami či diskurzy. Významotvorba se nutně odehrává v určitých společenských kontextech, které mohou mít „*konsolidující nebo rozrušující efekt*“ na dominantní narativy dané politiky. Sféra veřejného se stává scénou politické performance, která umožňuje propojení veřejného a soukromého pro politickou mobilizaci. Proces významotvorby tudíž musí být příhodný, jelikož legitimita tohoto procesu spočívá v jeho přesvědčivosti. Jinými slovy musí reprezentovat určitý politický postoj; být schopný zaujmout publikum a v neposlední řadě musí splňovat formální pravidla, rituály a konvence institucí, skrze které jsou tyto významy projektovány. Daný aktér využívá učitého *modu reprezentace*, který rámuje významotvorbu do sítě symbolů a kulturních narativů, které mohou být neverbálního charakteru, např. styl oblékání či správný způsob zdravení, avšak také sada historicky a společensky specifických předpokladů zásadně ovlivňuje schopnost politické performance.¹³⁵

Výrazný vliv na teorii politické performance má také post-strukturalistické myšlení Michaela Sawarda s jeho pojmem „*reprezentativnímu nároku*“. Saward považuje reprezentaci za určitý konstrukt, kdy daný zástupce snaží se reprezentovat společnost/národ jako celek. Snaha o takovou podobu reprezentace vnáší do politického prostoru otázky

¹³³ RAI, Shirin a Janelle G. REINELT. *The grammar of politics and performance*. Abingdon: Routledge, 253 s. 2014. Interventions. ISBN 978-0-415-71650-5.

¹³⁴ Gramatiku popisují jako „*soubor uznávaných pravidel nebo kodifikací, které usnadňují komunikaci. Jelikož se gramatika posunuje a mění v průběhu času, umožňuje tedy prostoru reformovat a znovuustanovovat pravidla, skrze každodenní subverzi některých kódů a znovuvyjednání jiných.*“ (Rai a Reinelt, 2014, s. 2)

¹³⁵ SHIRIN M. RAI. Political Performance: A Framework for Analysing Democratic Politics. *Political Studies* [online]. 2015, 63(5), 1179 – 1197 s. [cit. 2019-04-24]. DOI: 10.1111/1467-9248.12154. s. 1179 – 1180 a 1186.

identit, reprezentativnosti, legitimacy či autenticity. Jedná se o nárok, který v sobě zahrnuje rozličné chápání partikulárních identit spolu s politickou historií a společenským kontextem. To vše je vepsáno veřejného imaginárna umožňujícího vytvoření určité širší sdílené identity vymezené vůči „Druhým“. Cílem politických aktérů je vytvořit takový *politický syntax*, který bude co nejpřijatelnější, pro co možná nejvíce občanů. Vyšší stupeň obecnosti však nutně otevírá prostor pro alternativní interpretaci reprezentace.¹³⁶

7.1. Protichůdné gramatiky

Michael Saward popisuje posledně jmenované ve svém doslovu věnovaném knize *The grammar of politics and performance* jako dialektický střet mezi **suverénními** a **kritickými** gramatikami.

Suverénní gramatiky

Suverénní gramatiky cílí na vytvoření obecného a homogenního chápání sounáležitosti lidu. Tato sounáležitost je vytvářena na pozadí existence diversity, která je sice známá, avšak pro suverénní pojetí gramatiky nepřijatelná. Snahou je vytvoření publika z politicky aktivních občanů/subjektů. Jinými slovy jde o utvoření více pasivně chápaného občanství přijímající suverénovu performanci jako „*akt uznávání performované authority*“ (Rai a Reinelt, 2014, s. 219). Důležitými nástroji se stávají ceremoniály a rituály, které jsou pečlivě plánovány a často odvrací pozornost od potencionálně rozporuplných metod, které jsou však ospravedlňovány státním zájmem.¹³⁷

Politická (ne)viditelnost je důležitým komponentem politické gramatiky. Suverénní gramatiky preferují spíše pro ní známé prostory, kde je možné dobře kontrolovat jednotlivé výstupy. Takové účelové vystupování pomáhá vytvářet hierarchii prostorů a času uvnitř dané gramatiky, kdy opakované ceremoniální vystupování suveréna utváří symbolické momenty, které jsou význačné pro udržování legitimacy suveréna. Nutností je tedy dobře vypracovaná „*autoritativní interpretace*“ prostorového a časové uspořádání daných suverénních gramatik, která nesmí být narušována nechtěnými událostmi.¹³⁸

Dalším zásadním účelem gramatik je vytváření efektu politického legitimizování. Univerzalita suverénních gramatik může generovat zesílené vnímání pocitu *inkluze*, z níž

---

¹³⁶ RAI. 2015. s. 1180 – 1181.

¹³⁷ RAI a REINELT. 2014. s. 218 – 219.

¹³⁸ Tamtéž. s. 220.

vyplývá *rovnost*, alespoň na ustavující úrovni. Předvídatelnost a pravidelnost pomáhá vytvářet efekt *stability* a tedy i *autority*. Mezi další hodnoty generované performancí lze zařadit *důstojnost a význačnost*. To napomáhá ukazovat *transcendentnější* povahu dané performance, kdy opakované rituály a ceremoniály přispívají k uchovávání obecné vůle sjednocující lid. Jinými slovy se jedná o vytváření takových ideálních identit, které jsou schopny integrovat a převážit partikulární identity.¹³⁹

Kritická gramatiky

Kritická gramatiky se naopak snaží „dekonstruovat“ homogenní představu a dělit lid do přirozeně existujících podskupin, jejichž zobrazení se stává dočasnějším, spontánnějším a často i vzájemně se překrývajícím. Jejich snahou je upozorňování na důležitost žité zkušenosti, nikoliv na odkazy k abstraktní suverénní koncepci. Nebezpečí pro suverénní gramatiku vychází z nepředvídatelnosti jednání, přehlížení kritických schopností samostatného jednání jednotlivců nebo skupin či nutně vyvstávající otázky a napětí z partikulárních pozic samotných.¹⁴⁰

Právě narušování normalizované představy o času a prostoru vede k nastolení pocitu nejistoty. Tato nejistota se musí odrazit ve veřejném vystupování představitelů suverénních gramatik. Různé demonstrace či narušování zažitých ceremoniálů a rituálů mohou vést k odhalení povahy suverénních gramatik, což je koneckonců funkce kritických gramatik.¹⁴¹

Politická legitimita kritických gramatik odkazuje k partikularitě a přítomnosti, nikoliv k fiktivizované dlouhodobé existenci. Snahou je vytvořit alternativní pojetí lidu odlišné od homogenizovaného kolektivního obrazu. Navíc může také vytvářet aktivní a aktivistické občanství, které bude nést více znaků autentického jednání.¹⁴²

Michael Saward však chápe tento vztah nikoliv jako pevně ustanovený v protikladu, ale podle něho si tyto gramatiky vzájemně propůjčují jednotlivé definující vlastnosti. Dobrým příkladem může být používání více osobní, autentické identity uvnitř gramatik, jenž jsou spojeny se znovuoobnovováním suverénovy autority. Politický vůdce se chce prezentovat jako „jeden z lidu“, který má podobnou žitou zkušenost. Podobně i proponenti kritické gramatiky

---

¹³⁹ RAI a REINELT. 2014. s. 221 – 222.

¹⁴⁰ Tamtéž. s. 219 – 220.

¹⁴¹ Tamtéž. s. 220 – 221.

¹⁴² Tamtéž. s. 222 – 223.

si často půjčují odkazy k transcendentální význačnosti, kterou by jinak jejich autentická kritická gramatika postrádala. Tato možnost výpůjčky jde ruku v ruce s přítomností „skrytých protikladů“. Ke každé gramatice je možné vytvořit či nalézt protiklad, který někdy může být součástí gramatiky samotné nebo naopak sloužit jako subverzivní prvek vůči určité gramatice.¹⁴³ Jinými slovy lze říci, že politická performance má dvojí moc, jednak konsolidovat moc, ale také pozměňovat převládající společenské vazby.¹⁴⁴

7.2. Politická performance a obecnstvo

Neměl by však zapadnout jiný zásadní zúčastněný, kterým je obecnstvo. Politická performance je existenčně závislá na něm, protože bez něho by nedávala příliš smysl. Existence interakce mezi politickým performerem a jeho publikem umožňuje „*aktérům předvídat reakce obecnstva, vtahovat je do hry, reagovat na jeho reakce, pozměňovat performanci podle jejich čtení obecnstva ... . Obecnstvo může také vnášet určité impulsy, např. trváním na vykonávání určitých rituálů*“ (Rai, 2015, s. 1182). Ačkoliv často není možnost fyzické přítomnosti obecnstva, tak mediální pokrytí dokáže účinně doplňovat tento deficit. Moderní komunikační technologie navíc umožňují oslovovat různé podskupiny obecnstva skrze různé informační kanály, které stírají rozdíly mezi veřejným a soukromým.

Na druhou stranu toto propojení politické performance s masmédií může vést často k nechtěným *faux pas*, které mohou mít rozsáhlé následky v důsledku schopnosti obecnstva zhodnocovat dané vystoupení v reálném čase. Není příliš třeba dodávat, že takové vystoupení musí být tedy vhodně uspořádané a dobře prezentované, aby obecnstvo dokázalo správně vyčíst aktérovo poselství z tohoto vystoupení. *Autentičnost reprezentace* se proto stává jednou z důležitých podmínek úspěšné politické performance. Absence autentičnosti může vést až k situaci, kdy obecnstvo začne klást *odpor vůči vytvářeným nárokům* politických aktérů, což může vést k proměně celé existující gramatiky.¹⁴⁵

---

¹⁴³ RAI a REINELT. 2014. s. 223 – 224.

¹⁴⁴ RAI. 2015. s. 1186. Shirin Rai to nazývá *momentem liminálnosti* podle antropologa Victora Turnera.

¹⁴⁵ Tamtéž. s. 1185 - 1188. Tento odpor může nabýt různých podob, od demonstrací, přes snahy o překodování dominantního politického diskurzu jeho vlastním systémem kódů, až po pasivní odpor, např. přehlížením či ignorováním.

8. Závěr

Cílem diplomové práce bylo představit přístupy vybraných teoretiků plebiscitární demokracie. Plebiscitární demokracie byla vybrána, jelikož její teorie lépe odpovídají změnám, kterými prochází soudobá politika a společnost. Dalším impulsem pro výběr tohoto tématu bylo zavedení přímé volby prezidenta, což má za následek posílení prvků plebiscitarismu v českém politickém systému. Právě lepší pochopení plebiscitárního charakteru vládnutí bylo cílem této diplomové práce a zde představené teorie plebiscitární demokracie toto lepší pochopení umožňují.

Samotná práce se tedy nezaměřovala na samotný empirický popis českého příkladu plebiscitarismu, ale na obecnější rovinu teoretických přístupů, které však při základní znalosti českých poměrů, mohou být stejně poučné. Předcházející kapitoly věnující se právě popisu těchto teorií mohou být toho důkazem. Ať již se jedná o velmi zdařilý popis proměny podmínek v politice a společnosti od Jan Pakulského a András Körösényiho, kteří zároveň kombinací weberovské vůdcovské demokracie se schumpeterovským kompetitivním elitismem vytvářejí pro politické aktéry soupeřivý prostor využívající širokou škálu mediálních prostředků. To však ukazuje i odvrácenou tvář tohoto nastavení, kdy občané jsou nuceni přihlížet mediálním vystoupením, která jsou často inscenovaná ve prospěch daného kandidáta a občané to nejsou schopni dobře poznat. Zároveň však stále zachovávají určitou kontrolní funkci parlamentu, kdy neúspěšní kandidáti mohou často uspět ve volbách do tohoto tělesa a provádět kontrolní funkci vůči vítěznému kandidátovi.

Naopak schmittovské křídlo ztrácí důvěru v kontrolní funkci parlamentu a snaží se upřednostňovat jako jediného vhodného „strážce demokracie“ lid. Vůdce by měl být schopný anticipovat veřejné mínění lidu a podle toho jednat, navíc být co možná nejvíce transparentní ve vztahu k veřejnosti. Toto křídlo však příliš nereflektuje volby a zaměřuje se primárně na způsob vládnutí, což může do určité míry „ztišovat“ kritické hlasy, které by jinak byly slyšet v „hyperfrekventovaném“ období voleb.

Svébytnou teorii představuje okulární demokracie J. Greena, která používá teorie Maxe Webera i Carla Schmitta. Green si je stejně jako Pakulski a Körösényi vědom proměn v realitě politiky a společnosti. Okulární demokracie se tudíž snaží spíše přiblížit politickou teorii reálným podmínkám politiky. Green přichází s ideálem otevřenosti jako institucionálním prvkem, který by měl zajistit větší transparentnost a tudíž i lepší možnost

pro občany vybrat správného kandidáta. Ideál otevřenosti se má stát nástrojem lidu pro kontrolu politických aktérů skrze jejich vystavení se pod drobnohled lidu. Green se také snaží vrátit zpět jako relevantního aktéra lid, který je podle něho často opomíjen.

Poslední kapitola je věnována politické performanci, která dobře ukazuje komplexnost vztahů politických aktérů mezi sebou a vztahu političtí aktéři – lid. Proponenti této teorie se snaží pohlížet na politické jednání, skrze politickou performanci, kterou je nutné vnímat s ohledem na socio-kulturní kontext a zároveň je pro něj zásadní, že se odehrává před obecnstvem. Podle nich toto jednání se vždy odehrává v hranicích určitých gramatik, které vymezují vhodnost užívání symbolů a významů. Jinými slovy, pokud daný aktér či požadavek chce získat legitimitu, ze které odvozuje svoji autoritu, tak musí jednat či být prosazován v minimálně částečném souladu s danou gramatikou. Zdánlivý nesoulad může sloužit právě k narušování dané gramatiky a tudíž i možnému přepisování kodování dané gramatiky. Michael Saward to popisuje jako střet suverénní a kritickou gramatikou, kdy však nutně dochází k míšení obou typů gramatik.

Navíc daný aktér musí být schopen správné interakce s obecnstvem, protože pro úspěch jeho vystoupení je nutné, aby bylo autentické, jinak hrozí nebezpečí, že daná performance se mine účinkem a obecnstvo k ní projeví odpor, což povede ke ztrátě legitimacy a možnému překodování dané gramatiky.

Z kapitoly věnované politické performanci i z tohoto krátkého shrnutí je zřejmé, že teorie politické performance má mnoho styčných bodů s teoriemi plebiscitární demokracie. Co se může zdát jako pouhé předstupování vůdců před lid pro získání legitimacy, tak teorie politická performance nám umožňuje lépe nahlédnout a zkoumat způsoby, jak daní aktéři k tomuto základnímu plebiscitárnímu požadavku přistupují. Reakce lidu je neméně důležitá, protože každá reakce lidu nutně ovlivňuje i přístup, jakým političtí aktéři přistupují k dané performanci.

Závěrem lze říci, že zde představené teorie plebiscitární demokracie ukazují, že i přes proměnu politický a společenských podmínek je stále možné kontrolovat politické vůdce, kteří se mohou zdát nedostupní. Teorie plebiscitární demokracií nabízí odlišné kontrolní mechanismy, než mají tradiční zastupitelské demokracie s paradigmatem hlasu lidu, avšak pouze důsledné trvání na jejich provádění může vést k účinné kontrole politických aktérů.

Samozřejmě, teorie plebiscitární demokracie mají své problematické stránky, které je možné kritizovat, mj. ze strany feminismu či postkoloniálních studií. Obecnější kritiku může představovat určité tíhnutí k zachovávání existujícího *statusu quo*, což nemusí být vždy prospěšné. Na druhou stranu, pokud tyto teorie budeme vnímat více optikou politické performance, tak i v nich je možné nalézt okénka, která otevírají prostor pro vyjádření marginalizovaných menšin, potažmo celého lidu vůči politickým elitám. Takto zaměření političtí aktéři k tomu mohou využívat prostředků kritických gramatik. Lid většinou zůstává přihlížejícím obecnstvem, které je však schopné svojí interakcí s politickými aktéry ovlivňovat podobu gramatik. Jinými slovy lze říci, že lid má stále politickou moc k ovlivňování výsledných politik, avšak tato moc vychází z jiných prostředků, než uznává tradiční paradigma zastupitelské demokracie.

9. Literatura

BARŠA, Pavel. *Síla a rozum: spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení*.

Praha: Filosofia, 2007. Filosofie a sociální vědy. 432 s. ISBN 978-80-7007-256-1.

GREEN, Jeffrey E. *The shadow of unfairness: a plebeian theory of liberal democracy*. 252 s.

New York: Oxford University Press, 2016. ISBN 978-0-19-021590-3.

GREEN, J. E. (2011). *The eyes of the people: Democracy in an age of spectatorship*. Oxford:

Oxford University Press. 2011. 284 s.

KERVÉGAN, Jean-François. *Co s Carlem Schmittem?*. Překlad Martin Pokorný. První vydání.

Praha: OIKOYMENH, 2015. 239 stran. Oikúmené; svazek 180. ISBN 978-80-7298-197-7.

KILKER, E. (1989). Max Weber and Plebiscitarian Democracy: A Critique of the Mommsen Thesis. *International Journal of Politics, Culture & Society*, 2(4), 429 – 465 s.

Retrieved from:

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&profile=eds>.

KÖRÖSÉNYI, A. (2005). Political Representation in Leader Democracy. *Government and Opposition*, 40(3), 358-378. doi: 10.1111/j.1477-7053.2005.00155.x.

MCCORMICK, John P. *Carl Schmitt's critique of liberalism: against politics as technology*.

Cambridge: Cambridge University Press, 1999. Modern European philosophy. 352 s. ISBN 0-521-66457-8.

PAKULSKI, Jan. *Toward leader democracy* [online]. London: Anthem Press, 2012 [cit. 2018-

10-23]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10539058>.

POSNER, Eric A. a Adrian VERMEULE. *The executive unbound: after the Madisonian republic*.

New York: Oxford University Press, 2013. 249 s. ISBN 978-0-19-993403-4.

RAI, SHIRIN M. Political Performance: A Framework for Analysing Democratic Politics. *Political Studies* [online]. 2015, 63(5), 1179 – 1197 s. [cit. 2019-04-24]. DOI: 10.1111/1467-9248.12154.

SCOTT, A. (2018). (Plebiscitary) leader democracy: The return of an illusion? *Thesis Eleven*, 148(1), 3–20. <https://doi.org/10.1177/0725513618800120>.

SCHMITT, Carl. *Constitutional theory*. Durham: Duke University Press, 2008. 468 s. ISBN 978-0-8223-4070-6. 264.

SCHMITT, Carl, and Simona DRAGHICI. *Hamlet or Hecuba: The Irruption of Time into Play*. 76 s. Corvallis, OR: Plutarch Press, 2006.

SCHMITT, Carl. *Legality and legitimacy*. Durham: Duke University Press, c2004. 166 s. ISBN 0-8223-3161-6.

SCHMITT, Carl. *Pojem politična: text z r. 1932 s předmluvou a se třemi korolárii*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2013. Knihovna novověké tradice a současnosti. 124 s. ISBN 978-80-7298-491-6. 38 - 39.

SCHMITT, Carl. *The crisis of parliamentary democracy*. Sixth printing. Cambridge: MIT Press, 2000. Studies in contemporary German social thought. 132 s. ISBN 0-262-69126-4.

URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. 337 s. Politeia. ISBN 978-80-246-3661-0.

WEBER, Max, ROTH, Guenther, ed. a WITTICH, Claus, ed. *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. New York: Bedminster Press, 1968. 3 svazky.

WEBER, Max (1994). *Weber: Political Writings* (Cambridge Texts in the History of Political Thought) (P. Lassman, Ed.; R. Speirs, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press.